

ANALIZA GJINORE E SEKTORIT TË ARSIMIT PARAUNIVERSITAR NË SHQIPËRI

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ANALIZA GJINORE E SEKTORIT TË ARSIMIT PARAUNIVERSITAR NË SHQIPËRI

*Mendimet e shprehura në këtë publikim
janë përgjegjësi e autorëve dhe nuk
pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën
zyrtare të Këshillit të Evropës.*

Riprodhimi i fragmenteve (deri në 500
fjalë) është i autorizuar, nëse nuk bëhet
për qëllime komerciale dhe për aq kohë
sa ruhet integriteti i tekstit, nuk nxirret
jashtë kontekstit, nuk jep informacion të
paplotë ose nuk e keqorienton lexuesin
në lidhje me natyrën, objektin apo
përmbajtjen e tekstit.

Përgatitur brenda fushës së zbatimit të
projektit "Forcimi i edukimit për qytetari
demokratike në Shqipëri", i financuar
nga Agjencia Suedeze për Zhvillim dhe
Bashkëpunim Ndërkombëtar (Sida).

PËRMBAJTJA

SHKURTIMET	4
PËRMBLEDHJE	5
HYRJE	9
1. KUADRI LIGJOR I POLITIKAVE DHE INSTITUCIONAL PËR ARSIMIN PARAUNIVERSITAR DHE BARAZINË GJINORE	11
1.1 Kuadri ndërkombëtar	11
1.2 Kuadri kombëtar	13
2. QASJA NË TË GJITHA NIVELET E ARSIMIT PARAUNIVERSITAR DHE ARRITJET ARSIMORE PAVARËSISHT GJINISË	19
2.1 Statistikat gjinore në arsimin parashkollor	20
2.2 Statistikat gjinore në arsimin fillor dhe të mesëm të ulët	22
2.3 Statistikat gjinore në arsimin e mesëm të lartë	24
3. ÇËSHTJE TË BARAZISË GJINORE NË PROGRAMET, KURRIKULAT MËSIMORE DHE METODAT E MËSIMDHËNIES NË ARSIM	27
3.1 Mbi sistemin e arsimit parashkollor	28
3.2 Mbi sistemin e arsimit fillor	29
3.3 Mbi sistemin e arsimit të mesëm të lartë	31
4. ANALIZA GJINORE E PUNËSIMIT NË ARSIMIN PARAUNIVERSITAR	33
4.1 Aspektet gjinore në situatën e punësimit në Shqipëri	33
4.2 Veçori karakteristike të punësimit në sektorin e arsimit në të gjitha nivelet	34
5. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME	37
5.1 Konkluzione	37
5.2 Rekomandime	38
6. REFERENCA	41
Konventa	41
Ligje	42
Studime dhe raporte	43
Burime në internet	44

SHKURTIMET

CEDAW	Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Grave
KiE	Këshilli i Evropës
KE	Komisioni Evropian
BE	Bashkimi Evropian
RBR	Raporti Bruto i Regjistrimit
INSTAT	Instituti i Statistikave i Republikës së Shqipërisë
MAS	Ministria e Arsimit dhe Sportit
Sida	Agjencia Suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim Ndërkombëtar
SHBR	Shkalla Bruto e Regjistrimit
UIS	Instituti i Statistikave i UNESCO-s

PËRMBLEDHJE

Roli dhe ndikimi i rëndësishëm që arsimi ka në zhvillimin socio-kulturor të shoqërisë është i njohur gjerësisht. Arsimi u jep individëve, pavarësisht nga gjinia, mundësinë të emancipohen dhe përmirësojnë gjendjen e tyre sociale dhe ekonomike për një të ardhme më të mirë. Në kohën tonë, është thelbësore që të rinjtë të arsimohen, pavarësisht nga gjinia, paragjykimet racore dhe kulturore, me qëllim që të ndërtojnë themele të sigurta për shoqërinë. Barazia gjinore është një nga përparësitë e Këshillit të Evropës, si edhe thelbi i objektivave të *Strategjisë së Barazisë Gjinore* të KiE-së, 2018-2023, e cila përfshin realizimin e të drejtave të barabarta për gratë dhe burrat, vajzat dhe djemtë, si edhe dukshmëri, fuqizim, përgjegjësi dhe pjesëmarrje të njëjtë në të gjitha sferat e jetës publike dhe private.¹

Koncepti i barazisë gjinore është pa diskutim i lidhur me cilësinë e sistemit arsimor, si baza e zhvillimit intelektual dhe social të fëmijëve. Arritja e barazisë gjinore në sistemin arsimor është një sfidë e rëndësishme, jo vetëm për fëmijët, por edhe për institucionet shtetërore përgjegjëse dhe politikat e tyre arsimore dhe sociale.

Shkolla dhe familja janë institucionet më të rëndësishme që kontribuojnë në zhvillimin e personalitetit të fëmijëve, duke krijuar hapësirat e nevojshme për kapërcimin e të gjitha pengesave sociale apo të paragjykimeve, si dhe për ndërtimin e të ardhmes së tyre në përputhje me aftësitë dhe qëllimet që ata kanë. Është e padiskutueshme, që edukimi i brezit të ri mbi barazinë gjinore në shkollë, është një mënyrë për t'i aftësuar ata që të kuptojnë barazinë gjinore, stereotipat gjinore, si dhe për të kontribuar në ngushtimin e hendekut gjinor në të gjitha dimensionet, duke shmangur çdo lloj dhune kundër vajzave.

Megjithëse shkollat mund të perceptohen si “shoqëria shqiptare në miniaturë”, pra, të ngarkuara, në mënyrë të pamohueshme, me stereotipa gjinore që përcillen përmes shkollës dhe programeve të fshehta, edukatorët kanë një rol të shquar për t'u mësuar nxënësve shtresat e qenësishme të “seksit biologjik” përkundrejt “gjinisë së krijuar nga shoqëria” dhe se të qenit djalë apo vajzë nuk duhet të ndikojë në perspektivat e tyre në jetë.

Është përgjegjësia e qeverisë për t'u siguruar të gjithë fëmijëve qasje në arsim cilësor, sepse ka ardhur koha që barazisë gjinore t'i jepet vendi që meriton pikësëpari në sistemin arsimor, në shkollat shqiptare, nga lëndët shoqërore në ato të shkencave ekzakte, nga kopshtet në universitete, nga shkollat e përgjithshme në ato profesionale. Rrjedhimisht, çështjet e lidhura me edukimin gjinor në shkolla, janë padyshim në qendër të vëmendjes së MAS-it dhe pasqyrohen në *Strategjinë Kombëtare të Arsimit* (2021-2026) dhe te *Plani i Veprimit* për zbatimin e saj.

Gjithashtu, në kuadër të përmbushjes së *Qëllimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm*, në programin e arsimit 2030 theksohet qasja e barazisë gjinore, me synimin për të siguruar që vajzat dhe djemtë të fuqizohen në mënyrë të barabartë përmes arsimit

1. Këshilli i Evropës: *Strategjia e Barazisë Gjinore* 2018-2023

dhe jo vetëm të kenë qasje në të. Ndërkohë, barazia gjinore në arsim kontribuon në drejtësinë sociale.

Ky raport ndërmerr një analizë gjinore të aspekteve të shumta të sektorit të arsimit parauniversitar dhe konkretisht të kuadrit të politikave dhe atij ligjor; statistikave të lidhura me regjistrimin në shkollë të djemve dhe vajzave; si dhe të ndjekjes së çështjeve gjinore në shkolla. Më poshtë parashtrohen përfundimet kryesore të kësaj analize.

- Pavarësisht nga të dhënat ekzistuese, ka ende hendeqe të mëdha, për shkak të mungesës së të dhënave të ndara gjinore lidhur me vlerësimet e programeve mësimore, të politikave dhe pasojave të tyre në aspektet e studiara të arsimit.
- Ka një shkallë më të ulët të regjistrimeve dhe ndjekjes së shkollës nga vajzat në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar në vend, ndonëse vajzat përbëjnë 60,4% të numrit të përgjithshëm të nxënësve në arsimin e lartë. Ka një zinxhir ngjarjesh, që pasojnë barazinë gjinore, të cilat pasqyrohen gjithashtu në pjesëmarrjen në tregun e punës. Të dhënat tregojnë se shkalla e punësimit vazhdon të mbetet e lartë për burrat, në shkallën 77,1% krahasuar me 61,2% për gratë.
- Përqindja e SHBR-së për vajzat në arsimin parashkollor është 3,3% më e ulët se sa përqindja e pjesëmarrjes së djemve. Në *arsimin fillor* dhe *arsimin e mesëm të ulët*, përqindja e pjesëmarrjes në SHBR-së është 99,9% për djemtë, ndërsa përqindja e pjesëmarrjes së vajzave në SHBR-së është 94,2%, duke treguar se pjesëmarrja e vajzave është 5,7% më e ulët se ajo e djemve. Një hendek i ngjashëm vihet re gjithashtu edhe në pjesëmarrjen në *arsimin e mesëm*, ku përqindja e vajzave është 6,7% më e ulët se e djemve. Edhe pse ka disa arsye për këtë hendek në pjesëmarrje, të dhënat konfirmojnë realitetin e pabarazisë gjinore në sistemin e arsimit parauniversitar.
- Për sa i takon rolin e arsimit në ofrimin e njohurive dhe aftësive të barabarta gjinore dhe kontributit për çrrënjosjen e stereotipave gjinore, gjetjet tregojnë se vazhdojnë ende të ekzistojnë programe formale dhe të fshehta, të cilat përforcojnë apo riprodhojnë stereotipa të roleve gjinore në nivelin e *arsimit fillor* dhe *të mesëm*. Nevojiten module trajnimi mbi çështjet gjinore si gjatë fazës përgatitore ashtu edhe gjatë punës për mësuesit dhe drejtorët, pasi personeli mësimor nuk është gjithnjë i mirë përparim me këto kompetenca dhe shpesh nuk di si t'i trajtojë çështjet e barazisë gjinore në lëndët mësimore apo veprimtaritë jashtëshkollore.
- Punësimi në sektorin e arsimit është shembull për një nga sektorët më të ndarë të tregut të punës në Shqipëri. Shumica e mësuesve janë gra, por postet drejtuese më së shumti i kanë zënë burrat. Të dhënat më të fundit tregojnë se 75% e mësuesve janë gra, por vetëm 43% e drejtorëve të shkollave përbëhet nga gra. Nga ana tjetër, 25% e mësuesve janë burra, ndërkohë që 57% e tyre shërbejnë si drejtues shkollash. Është bërë përparim në përfaqësimin e grave në nivel ministrie, ku organigrama e *Ministritë së Arsimit dhe Sportit* më 2020, ka 50% më shumë gra, krahasuar me vitin 2016.
- Aktualisht, politikat kombëtare nuk i trajtojnë si duhet pabarazitë gjinore në programet mësimore në të gjitha nivelet e arsimit. Nuk janë hartuar raporte për të analizuar programet e reja mësimore mbi aftësitë dhe pasojat e tyre në

lidhje me barazinë gjinore. Barazia gjinore është trajtuar drejt në *Strategjinë Kombëtare të Arsimit 2021-2026*, ndërkohë që *Strategjia Kombëtare e Barazisë Gjinore 2021-2030* i kushton pak vëmendje arsimit parauniversitar.

Nga analiza, duke u bazuar në vëzhgimet e mësipërme, dalin rekomandimet e mëposhtme:

1. Është e nevojshme të përgatiten të dhëna të mëtejshme për aspekte dhe nivele të ndryshme të arsimit. Për sa i takon barazisë gjinore, është e nevojshme jo vetëm të ketë të dhëna për numrin e përgjithshëm të fëmijëve të regjistruar në secilin nivel të arsimit dhe raportin e djemve dhe të vajzave të regjistruara në shkolla, por këto të dhëna duhet të pasurohen dhe të përfshijnë informacione për pjesëmarrjen në arsim të fëmijëve, krahasuar me numrin e përgjithshëm të fëmijëve në moshë për të ndjekur atë nivel arsimimi. Për ta shtjelluar më tej, të dhënat duhet të përfshijnë krahasimin midis shifrave të të gjithë fëmijëve të regjistruar në një nivel arsimit dhe numrit të përgjithshëm të fëmijëve në moshë për të ndjekur atë nivel arsimit dhe, gjithashtu, ky numër të ndahet sipas gjinisë. Kjo gjë do të bënte të mundur të kuptohej se sa fëmijë, nga ata që duhet të jenë në atë nivel arsimit, nuk janë të regjistruar në shkolla dhe sa është pjesëmarrja (e shprehur në përqindje) e djemve dhe vajzave në atë grup fëmijësh.
2. Gjithashtu, të dhënat për fëmijët nga grupet e cënueshme janë jashtëzakonisht të kufizuara, kështu që do të ishte shumë e dobishme, nëse disa prej të dhënave do të mbledheshin përmes të dhënave të rregullta arsimore, me synimin për të analizuar situatën e fëmijëve nga pakicat kombëtare, të tilla si: romët dhe egjiptianët, fëmijët nga zonat rurale etj. dhe ndërkohë të gjitha të dhënat të jenë të ndara sipas gjinisë.
3. Në lidhje me mbledhjen e të dhënave, është me rëndësi të shënohet se nuk ka të dhëna të mjaftueshme për punësimin dhe postet drejtuese, sidomos për drejtorët dhe nëndrejtorët, të ndara sipas gjinisë, për çdo nivel arsimit.
4. Të dhënat ekzistuese tregojnë se ka një hendek gjinor në ndjekjen e çdo niveli arsimimi, prandaj është me rëndësi vendimtare të analizohen arsyet që e shkaktojnë këtë hendek gjinor dhe të gjenden mënyrat për ta ngushtuar.
5. Në lidhje me përbajtjen e kurrikulave, do të ishte shumë mirë të kryhen studime të reja për përbajtjen e tyre, si dhe të materialeve të përdorura nga perspektiva gjinore, duke qenë se, pas botimit të studimeve të mëparshme, janë futur në qarkullim dhe po përdoren tekste të reja shkollore. Gjithashtu, një program i ri mësimor i mbështetur në këto aftësi, është miratuar për arsimin parauniversitar. Përveç lëndëve përkatëse që mbështesin konceptin e barazisë gjinore, aktivitetet jashtëshkollore mund të kontribuojnë për edukimin gjinor në shkolla.
6. Aftësitë e barazisë gjinore duhet të jenë pjesë e programeve të trajnimit para dhe gjatë shërbimit për mësuesit dhe drejtorët e shkollave. Ky aspekt duhet të përdoret edhe si pjesë e kriterëve të vlerësimit të punës së personelit.
7. Lëndët e qytetarisë, sociologjisë dhe filozofisë, si edhe të gjuhës, historisë, gjeografisë që përdoren në arsimin fillor, të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë, mund të përdoren për futjen e njohurive bazë dhe rritjen e ndërgjegjësimit lidhur me barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore. Është shumë e rëndësishme që

procesi i mësimdhënies të mbështetet në materiale mësimore dhe tekste shkollore të përshtatshme. Po kaq e rëndësishme është futja e monitorimit dhe vlerësimit të rregullt të njohurive dhe qëndrimeve të nxënësve ndaj barazisë gjinore.

8. Duke qenë se tekstet shkollore në Shqipëri janë burimi kryesor i procesit të të mësuarit, tekstet shkollore duhet t'i përfaqësojnë të dyja gjinitë në raport të drejtë, jo vetëm në tekste por edhe në ilustrime. Rrjedhimisht, është me rëndësi të ndërmerret një analizë e teksteve shkollore, për të kontrolluar përfaqësimin e drejtë të vajzave dhe djemve dhe gjithashtu për të eliminuar çdo koncept gjinor stereotip, lidhur me rolet dhe qëndrimet e burrave dhe grave në të gjitha nivelet e arsimit.
9. Gjithashtu, do të ishte e dobishme të kryhej një analizë e programit mësimor të ri parashkollor, duke përfshirë materialet e mësimdhënies që përdoren për avancimin e njohurive dhe qëndrimeve të fëmijëve lidhur me barazinë gjinore. Metodatat e përdorura duhet të jenë në përputhje me moshën e tyre. Në këtë mënyrë, fëmijët duhet të njihen me disa profesione të ardhshme, si dhe t'u përcillet mesazhi se mundësitë e ndryshme janë njëloj të përshtatshme dhe të disponueshme për vajzat dhe djemtë.
10. Procesi i shoqërizimit në shkolla mund të përfitojë shumë nga një qasje e ndjeshme ndaj gjinisë, ku mësuesit të sigurojnë frymën e barazisë në ndërveprimet midis djemve dhe vajzave në klasë, por edhe në organet vendimmarrëse të shkollës, të tilla si: qeverisja e nxënësve dhe bordet e shkollave.
11. Barazia gjinore në arsim duhet të vijojë të jetë përparësi, pjesë e politikave të arsimit, barazisë gjinore, të rinjve dhe punësimit. Promovimi i profesioneve jo tradicionale për djemtë dhe vajzat duhet të jetë një prej veprimtarive të rregullta në shkolla, si pjesë e orientimit dhe udhëzimeve për karrierë.
12. Është shumë e rëndësishme të kuptohet se ndarja gjinore në tregun e punës duhet të trajtohet me masa të përshtatshme dhe me kujdes, me qëllim që të rritet punësimi i burrave në të gjitha nivelet e arsimit, veçanërisht në arsimin parashkollor dhe fillor dhe njëherësh për të fuqizuar gratë e punësuar në arsim, që të marrin përsipër role drejtuese. Këto përpjekje duhet të përfshijnë shërbimet orientuese dhe drejtuese të ndjeshme ndaj gjinisë lidhur me karrierën në këtë drejtim.

HYRJE

Kjo analizë është hartuar në kuadër të projektit të Këshillit të Evropës (KiE), *Forcimi i Edukimit për Qytetari Demokratike në Shqipëri*, financuar nga *Agjencia Suedeze për Zhvillim dhe Bashkëpunim Ndërkombëtar* (Sida). Qëllimi i projektit është të përmirësojë cilësinë e sistemit të arsimit parauniversitar në Shqipëri, përmes mbështetjes së edukimit të qytetarisë demokratike duke u bazuar në standardet dhe praktiket e Këshillit të Evropës. Kjo kërkon ndërhyrje të gjithanshme, që përfshijnë një gamë të gjerë partnerësh të arsimit të të gjitha niveleve, politikëbërësit, strukturat rajonale dhe vendore të arsimit, drejtorët e shkollave, mësuesit, nxënësit dhe komunitetet vendore. Gjithashtu kjo analizë është mbështetur nga institucioni i *Avokatit të Popullit dhe Ministria e Arsimit dhe Sportit*.

KiE-ja është institucioni drejtues në lidhje me të drejtat e njeriut, që promovon dhe monitoron respektimin e të drejtave të njeriut nga shtetet anëtare. Promovimi i barazisë gjinore dhe integritit gjinor është një element shumë i rëndësishëm i rolit të KiE-së, sikundër përcaktohet edhe në Strategjinë e tij të Barazisë Gjinore 2018-2023². Forcimi i edukimit të barazisë gjinore kontribuon drejtpërdrejt dhe njëkohësisht në parandalimin dhe luftimin e stereotipave gjinore dhe seksizmit, si edhe në sigurimin e integritit gjinor në të gjitha politikat dhe masat që merren, sipas dy prej fushave kryesore të strategjisë.

Që në 2013³, të gjitha ministritë e linjës, duke përfshirë ministrinë përgjegjëse për arsimin, janë duke u marrë me procesin e buxhetimit të përgjegjshëm gjinor, i cili përfshin përgatitjen e objektivave, aktiviteteve dhe buxheteve të ndjeshme ndaj gjinisë. Në këtë drejtim, analiza gjinore në sektorin e arsimit kontribuon në identifikimin e pabarazisë gjinore, përcakton përparësitë dhe modifikon produktet dhe aktivitetet ekzistuese për arritjen e objektivave gjinore në sistemin arsimor.

Historiku i analizës

Raporti i fundit i *Komisionit Evropian* (KE) për Shqipërinë⁴, ka vënë në dukje hendekun e vazhdueshëm në financim, gjë që ka penguar zbatimin e strategjisë dhe të planveprimit të mëparshëm për barazinë gjinore (2016-2020). Në raport bëhet thirrje për përpjekje të reja në nivel qendror dhe vendor për sigurimin e financimeve të mjaftueshme shtetërore, për zbatimin e strategjisë së re të barazisë gjinore 2021-2030. Gjithashtu, të gjitha strategjitë kombëtare në nivel qendror dhe vendor duhet të përfshijnë gjininë dhe të zbatojnë buxhetimin e përgjegjshëm gjinor.

2. <https://www.coe.int/en/web/gjiniquality/gjinia-equality-strategy>

3. Ligji nr. 57/2016 "Për disa ndryshime në Ligjin nr. 9936, datë 26.06.2008 "Për menaxhimin e sistemit buxhetor në Republikën e Shqipërisë", VKM nr. 465, datë 18.07.2012 "Për përfshirjen gjinore në programin buxhetor afatmesëm" dhe Udhëzim i Përbashkët i Ministrisë të Financave dhe Ministrisë të Punës, Çështjeve Sociale dhe Mundësive të Barabarta nr. 21, datë 21.06.2013 "Për përcaktimin e procedurave për përfshirjen gjinore në buxhetin afatmesëm".

4. *Raporti për Shqipërinë 2021*, në:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/Shqipëri-report-2021_en

Indeksi i Parë i Barazisë Gjinore për Shqipërinë, i botuar në 2020⁵, ishte 60,4 pikë dhe tregon një hendek gjinor prej 7,4 pikë nën mesataren e BE-së. Fusha e njohurive është një ndër gjashtë fushat bazë, ku vihen re hendeqet më të mëdha, në krahasim me mesataren e BE-së. Indeksi tregon një hendek të madh për regjistrimet në arsimin parashkollor, mes Shqipërisë me shkallë regjistrimi prej 76.3%, dhe vendeve anëtare të BE-së ku 95.4% e fëmijëve regjistrohen në arsimin parashkollor. Ndërsa në shtetet anëtare të BE-së shkalla e regjistrimeve midis djemve dhe vajzave është pothuaj e njëjtë, në Shqipëri ka një shkallë më të lartë të regjistrimit të djemve (81,6%) përkundrejt vajzave (78,9%).

Kjo analizë bazohet në të dhënat më të fundit të disponueshme, të ofruara kryesisht nga INSTAT përmes *Indeksit të Barazisë Gjinore (2020)* dhe *Gratë dhe Burrat në Shqipëri (2021)*, si edhe nga të dhëna të tjera për situatën në Shqipëri dhe në vende të tjera.

5. http://www.instat.gov.al/media/6657/gjinia_equality_index_for_the_republic_of_Shqipëri_2020_alb.pdf;

1. KUADRI LIGJOR I POLITIKAVE DHE INSTITUCIONAL PËR ARSIMIN PARAUNIVERSITAR DHE BARAZINË GJINORE

1.1 KUADRI NDËRKOMBËTAR

Arritja e barazisë për gratë është një nga shtyllat kryesore të *Agjendës së Zhvillimit të Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara*, 2030. Barazia gjinore në arsim dhe përmes arsimit trajtohet konkretisht nga arsimi cilësor (Objektivi 4), barazia gjinore (Objektivi 5) dhe ulja e pabarazive (Objektivi 10), duke njohur ndikimin e saj në arritjen e të gjitha objektivave të tjera.

E drejta e arsimit është njohur si një e drejtë themelore e njeriut nga një numër instrumentesh ndërkombëtare ligjore dhe Republika e Shqipërisë ka ratifikuar shumë prej tyre dhe, veçanërisht, të gjitha aktet e përmendura më poshtë, që u përzgjedhën në bazë të rëndësisë së madhe për temën e këtij raporti.

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, miratuar më 1948, është instrumenti i parë ligjor ndërkombëtar që e përcakton arsimimin si një të drejtë të njeriut. Në nenin 26 të saj, thuhet se gjithkush ka të drejtë të arsimohet. Që atëherë, e drejta për t'u arsimuar është rikonfirmuar në traktate të ndryshme ndërkombëtare.

*Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore*⁶ përcakton të drejtën e gjithkujt për arsimim, duke pranuar se arsimi duhet të synojë zhvillimin e plotë të kapaciteteve të individit dhe të forcojë respektimin e të drejtave të njeriut. Ai gjithashtu përcakton kuadrin për përmbushjen e plotë nga ana e shteteve që janë palë e këtij Pakti.⁷ *Konventa për të Drejtat e Fëmijëve*⁸ i njeh çdo fëmijë të drejtën ligjore për arsimin, si dhe përcakton ofrimin e mundësive të barabarta për të gjithë. Gjithashtu kjo *Konventë* përfshin detyrimin e shteteve për të marrë masa në lidhje me ndjekjen e shkollës dhe disiplinën në të.

6. *Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore* (miratuar më 16 dhjetor 1966, ka hyrë në fuqi më 3 janar 1976) 993 UNTS 3 (ICESCR).

7. Neni 13, Pika 2 e *Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore*.

8. *Konventa për të Drejtat e Fëmijëve* (miratuar më 20 nëntor 1989, hyri në fuqi më 2 shtator 1990) 1577 UNTS 3 (CRC).

Nga perspektiva e barazisë gjinore, *Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave* (CEDAW, 1979)⁹, që përcakton ligjin ndërkombëtar për të drejtat e grave, është me rëndësi kyçe. Konventa garanton të drejtën e të gjitha grave për arsim, ajo promovon barazinë gjinore, duke i njohur çdo gruaje të drejta të barabarta, sikundër edhe burrave, në fushën e arsimit, që nga arsimi parashkollor deri në arsimin e lartë teknik, ku përfshihen të gjitha llojet e trajtimit profesional. Palëve u kërkohet të marrin masa të përshtatshme, në kohën më të hershme të mundshme, për të siguruar barazinë dhe për të ngushtuar hendekun ekzistues në arsim. Konventa i ka kushtuar vëmendje eliminimit të çdo koncepti stereotip gjinor, lidhur me rolet e burrave dhe të grave në të gjitha nivelet dhe format e arsimit, duke bërë të detyrueshme, në këtë drejtim, rishikimin e teksteve shkollore, programeve shkollore dhe metodave të mësimdhënies.

Instrumente të tjera ndërkombëtare e trajtojnë barazinë gjinore dhe arsimin nga perspektiva e mbrojtjes nga diskriminimi. Konkretisht, *Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor* (ICERD 1965), ndalon diskriminimin racor dhe sanksionon gëzimin e të drejtave të njeriut, duke përfshirë të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore. Konventa garanton të drejtën e arsimit për të gjithë, pa dallim race, origjine kombëtare apo etnike; ajo nxit shtetet të marrin masa për të luftuar paragjykimet që shpjen në diskriminim racor në fushën e mësimdhënies dhe të arsimit, si dhe të promovojnë mirëkuptimin, tolerancën dhe miqësinë midis kombeve dhe racave apo grupeve etnike. Po ashtu, *Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuar* (CRPD, 2006) thekson se të gjithë individët, pavarësisht llojeve të ndryshme të aftësive të kufizuara, duhet të gëzojnë të gjitha të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Konventa u njeh personave me aftësi të kufizuar të drejtën për arsim, në bazë të mundësive të barabarta dhe pa i diskriminuar, duke i përcaktuar shteteve përgjegjësinë për sigurimin e një sistemi arsimor gjithëpërfshirës në të gjitha nivelet si dhe për të mësuarit gjatë gjithë jetës.

Nga ana tjetër, dy institucionet kryesore të përfshira gjerësisht në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut, *Këshilli i Evropës* dhe *Bashkimi Evropian*, kanë një histori të gjatë dhe kontribut të vyer në futjen e sistemeve gjithëpërfshirëse ligjore, që synojnë realizimin efikas të barazisë gjinore në fusha të ndryshme dhe, në veçanti, në fushën e arsimit.

Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian, e cila synon të forcojë mbrojtjen e të drejtave themelore, duke evidentuar të drejtat ekzistuese të trajtuara në dokumente të miratuara nga organizata rajonale dhe ndërkombëtare, parashikon të drejtën e arsimit në shumë dimensione. Përveç klauzolave gjithëpërfshirëse jo diskriminuese dhe për mbrojtjen e fëmijëve, Karta parashikon edhe të drejtën e qasjes së barabartë në arsim dhe arsimin dhe trajnimin profesional, të drejtën e arsimit të detyrueshëm falas, lirinë për të themeluar institucione arsimore dhe mbrojtjen e të rinjve të pranuar në punë, që nuk duhet të ndërhyjnë në arsimimin e tyre. Përsëri, kuadri strategjik i bashkëpunimit evropian në arsim dhe trajnim i Hapësirës Evropiane të Arsimit dhe

9. *Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave* (miratuar më 18 dhjetor 1979, hyri në fuqi më 3 shtator 1981) 1249 UNTS 13 (CEDAW).

më tej (2021-2030)¹⁰, përcakton si përparësi të parë strategjike përmirësimin e cilësisë, barazisë, përfshirjen dhe suksesin e të gjithëve në arsim dhe trajnim.

Instrumentet përkatëse të KiE-së përfshijnë *Protokollin e Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore* (1952), të ndryshuar nga Protokollin nr. 11 (1998), *Kartën Sociale Evropiane të Rishikuar* (1996), *Kartën Evropiane të Gjuhëve Rajonale apo të Pakicave* (1992) dhe *Konventën Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare* (1995). Gjithashtu, KiE udhëzon për politika shtetet anëtare përmes rekomandimeve të cilat, edhe pse nuk janë detyruese, udhëheqin zbatimin e dokumenteve të politikave. Rekomandimet e KiE-së në lidhje me të drejtën për arsim të barabartë në nivelet e arsimit parauniversitar përfshijnë: Rekomandim për integrimin gjinor në arsim, (2007); Rekomandim për sigurimin e arsimit cilësor, (2012); Rekomandim për arsimimin e fëmijëve Romë në Evropë, (2000); Rekomandim për arsimimin e Romëve dhe udhëtarëve në Evropë, (2009); Rekomandim për Kartën e Këshillit të Evropës për Edukim për Qytetari Demokratike dhe Edukimin me të Drejtat e Njeriut, (2010) dhe Rekomandim për parandalimin dhe luftën kundër seksizmit, (2019).

1.2 KUADRI KOMBËTAR

Duke qenë pjesë e të drejtave themelore, barazia gjinore mbrohet në nivelin e *Kushtetutës*¹¹, e cila deklaron se të drejta të tilla janë të pandashme, të patjetërsueshme dhe të paprekshme dhe qëndrojnë në themel të rendit juridik. Organet publike, në punën e tyre duhet t'i respektojnë këto të drejta dhe të kontribuojnë në realizimin e tyre. Barazia para ligjit dhe mosdiskriminimi për shkak të gjinisë janë ndër parimet bazë të promovuara nga *Kushtetuta*. Nga ana tjetër, gjithkush ka të drejtën e arsimit¹². Arsimi i detyrueshëm dhe arsimi i mesëm ofrohen falas në shkollat publike. Arsimi i fëmijëve dhe të rinjve është një ndër objektivat kryesore sociale të shtetit.

Ligji kryesor që parashikon rregullimin e sistemit të arsimit parauniversitar, strukturën, veprimtarinë dhe parimet bazë të tij është *Ligji për sistemin e arsimit parauniversitar*¹³. Ai tregon se është në pajtim të plotë me *Kartën e të Drejtave Themelore të BE-së* dhe pasqyron të drejtat, liritë dhe parimet e përcaktuara në këtë Kartë dhe, në veçanti, të drejtën e arsimit, duke përfshirë mundësinë e marrjes së arsimit të detyruar falas, mosdiskriminimin dhe barazinë midis grave dhe burrave në të gjitha fushat, ku bëjnë pjesë punësimi, puna dhe paga.

Ligji thekson të drejtën e të gjithëve për arsimim¹⁴, pa diskriminim për shkaqe të gjinisë apo të arsyeve të tjera. Për më tepër, çdo nxënës ka të drejta të barabarta me të tjerët, si dhe gëzon mundësi të barabarta për arsim. Në sistemin e arsimit parauniversitar, jo vetëm nxënësve, por edhe personelit, u ofrohen mbrojtje nga

10. Rezoluta e Këshillit për kuadrin strategjik evropian lidhur me bashkëpunimin në arsim dhe trajnimin në zonën evropiane të arsimit dhe përtej (2021-2030) (2021/C 66/01).

11. Ligji nr. 8417, datë 21.10.1998, i ndryshuar, "Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë".

12. Neni 57 i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë.

13. Ligji nr. 69/2012 "Për sistemin e arsimit parauniversitar", i ndryshuar nga Ligji nr. 56/2015 dhe Ligji nr. 48/2018.

14. Neni 5 i Ligjit nr. 69/2012 "Për sistemin e arsimit parauniversitar", i ndryshuar.

çdo formë veprimi apo mosveprimi, që mund të shkaktojë diskriminim, dhunë, keqtrajtim apo dëm moral.

Parimet e funksionimit të sistemit të arsimit parauniversitar përfshijnë: respektimin, mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të njeriut, në përgjithësi, dhe të drejtat e nxënësve, në veçanti, gjithëpërfshirjen, si edhe të drejtën e arsimit cilësor dhe mundësi të barabarta për arsim. Parimi i barazisë midis individëve dhe nxënësve për të gëzuar mundësi, cilësi, kushte dhe arritje në arsim mishërohet në gjithë dispozitat e ligjit. Ligji thotë shprehimisht se "programi mësimor, i cili është një sistem i përbërë nga shumë elemente, si programi bazë, programet e arsimit dhe vlerësimi, siguron barazi dhe arsim të barabartë për çdo pjesëtar të shoqërisë, pavarësisht nga gjinia."

Për sa u takon detyrave dhe përgjegjësi të aktorëve të përfshirë, përveç rolit të rëndësishëm të Ministrisë së Arsimit në lidhje me hartimin e politikave, programeve dhe projekteve që synojnë zhvillimin e sistemit të arsimit parauniversitar, institucionet arsimore kanë një rol të rëndësishëm për krijimin e një mjedisi miqësor për nxënësit, si edhe për ofrimin e mundësive për secilin nxënë, që të shfaqë individualitetin dhe të përmbushë potencialin e tij sipas Ligjit¹⁵. Palë të tjera të interesuara, si *Këshilli Kombëtar dhe Këshillat Lokale të Arsimit Parauniversitar, Parlamenti i Nxënësve, Bordet e Institucioneve Arsimore* si edhe *Këshillat e Mësuesve dhe Rrjetet Profesionale të Mësuesve*, gjithashtu mund të luajnë një rol të rëndësishëm në arritjen e barazisë gjinore në sistemin arsimor.

Edhe *Strategjia Kombëtare për Arsimin dhe Plan i Veprimit* të saj¹⁶ në qëllimet kryesore të tyre përfshijnë arritjen e arsimit cilësor, gjithëpërfshirës dhe të mundësive të barabarta për çdo nxënë në të gjitha nivelet, pa asnjë dallim, duke mundësuar zhvillimin e njohurive, aftësive, qëndrimeve dhe vlerave të tyre në përputhje me kërkesat e shoqërisë. Në këtë drejtim, në kuadër të krijimit të një mjedisi të sigurt dhe mbështetës në shkolla, janë parashikuar masa dhe aktivitete, që synojnë zhvillimin e kapaciteteve të mësuesve, drejtorëve, punonjësve socialë dhe psikologëve të shkollave lidhur me çështjet gjinore, si edhe të autorëve të teksteve shkollore përmes zhvillimit të programeve trajnuese, me qëllim rritjen e njohurive dhe aftësive gjinore për këto kategori. Si një masë plotësuese, është planifikuar arsimi gjinor i nxënësve nëpërmjet rritjes të përmbajtjeve dhe orëve të mësimdhënies të lidhura me edukimin gjinor.

Arsimi është një sistem i rëndësishëm për mbrojtjen e fëmijëve dhe pjesëmarrjen e tyre, veçanërisht për fëmijët në rrezik në kushte të cënueshme dhe gjatë situatave emergjente, të tilla si ato të shkaktuara nga COVID-19. E drejta dhe qasja në arsim cilësor dhe falas në bazë të mundësive të barabarta dhe jo diskriminuese gjithashtu rregullohet nga *Ligji për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijëve*¹⁷. Interesi më i lartë i fëmijëve si një aspekt parësor, si edhe barazia dhe mosdiskriminimi janë ndër parimet kryesore të Ligjit. Fëmijët me aftësi të kufizuara që i përkasin pakicave etnike, fetare dhe gjuhësore trajtohen në veçanti nga ky ligj.

15. Neni 32 i Ligjit nr. 69/2012 "Për sistemin e arsimit parauniversitar", i ndryshuar.

16. VKM nr. 621, datë 22.10.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Arsimin 2021-2026, dhe plan-veprimin për zbatimin e saj".

17. Neni 18 të Ligjit nr. 18/2017 "Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijëve".

Gjithashtu, *Ligji për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijëve* parashikon disa përgjegjësi të caktuara të palëve të interesuara në lidhje me realizimin dhe gëzimin e të drejtës së fëmijëve për arsim. Në këtë drejtim, prindërit kanë përgjegjësi të përbashkëta me institucionet shtetërore dhe komunitetin. Megjithatë, prindërit kanë përgjegjësinë kryesore për krijimin e kushteve të jetesës së fëmijëve dhe për garantimin e arsimimit të tyre.

Përveç detyrimit për të siguruar një arsim cilësor përmes kurrikulave të përshatshme, programeve të mësimdhënies, infrastrukturës, financimit dhe vlerësimit të vazhdueshëm të personelit mësimor, Ligji ngarkon ministrinë përgjegjëse dhe institucionet e saj vartëse me përgjegjësi për t'u siguruar fëmijëve qasje në arsimin parashkollor, si edhe në arsimin e detyruar falas, edhe në rastet kur ata e kanë kaluar moshën, por nuk kanë qenë në gjendje ta ndiqnin. MAS-i është përgjegjës gjithashtu për parandalimin e braktisjeve të shkollës, përmes programeve të posaçme arsimore për fëmijët me vështirësi në përballimin e programeve mësimore apo përmes ofrimit të shërbimeve sociale, si ushqim e transport, në objektet e institucioneve arsimore. Ministria përgjigjet për identifikimin e fëmijëve që rrezikojnë të braktisin shkollën apo që e kanë lënë shkollën, si dhe për koordinimin e veprimeve me njësitë e pushtetit vendor, për t'i mbajtur apo kthyer fëmijët në shkollë.

Në të njëjtën mënyrë, *Ligji për rininë*¹⁸ parashikon që mbrojtja dhe fuqizimi i të rinjve do të bazohen në parimin e barazisë dhe të mosdiskriminimit, si edhe në parimin e mundësive të barabarta, duke garantuar të drejtën e të gjithë të rinjve, për të marrë pjesë në proceset e politikave dhe të vendimmarrjes në fushën e arsimit, të mbrojtjes sociale vullnetare dhe në fusha të tjera që nxisin zhvillimin e të rinjve.

Nga këndvështrimi i barazisë, "*Ligji për barazinë gjinore në shoqëri*"¹⁹ është ligji kryesor që rregullon çështjet themelore, për sa i takon mbrojtjes dhe trajtimit të barabartë të grave dhe burrave, shanseve dhe mundësive të barabarta në ushtrimin e të drejtave, si edhe atë të pjesëmarrjes dhe mbështetjes së tyre në zhvillimin e të gjitha fushave të jetës. Ky ligj nxit barazinë gjinore, për të garantuar mbrojtjen efikase nga diskriminimi me bazë gjininë dhe nga çdo formë sjelljeje që nxit diskriminimin me bazë gjinore.

Trajtimi i barabartë dhe mbrojtja nga diskriminimi për shkak të gjinisë në arsim dhe kualifikim është trajtuar në një pjesë të caktuar të Ligjit. Diskriminimi për shkak të gjinisë ndalohet shprehimisht në/nga të gjitha institucionet arsimore, publike dhe jo publike, në të gjitha nivelet, duke listuar edhe rastet që përbëjnë diskriminim në këtë nen. Për më tepër, ligji trajton edukimin me barazinë gjinore dhe angazhimin e institucioneve dhe subjekteve, të cilat ofrojnë arsimin, kualifikimin dhe trajnimin, si edhe të atyre që hartojnë tekstet, programet dhe materialet e tjera mësimore në të gjitha nivelet, me synimin për të siguruar njohuritë e nevojshme dhe për përdorimin e metodave të mësimdhënies, trajnimin dhe kualifikimin, që kontribuojnë për promovimin, avancimin dhe formimin e kulturës së barazisë dhe parandalimin e diskriminimit për shkak të gjinisë, stereotipave negative, paragjykimeve dhe praktikave zakonore apo të çdo forme tjetër që shkel parimet e barazisë gjinore.

18. Ligji nr. 75/2019 "Për rininë".

19. Ligji nr. 9970, datë 24.07.2008 "Për barazinë gjinore në shoqëri".

Një pjesë tjetër e Ligjit merret me mbrojtjen dhe trajtimin e barabartë në marrëdhëniet e punës. Nenet për përgjegjësitë e punëdhënësve dhe veprimet diskriminuese japin përshkrime të plota të rasteve që përbëjnë diskriminim në marrëdhëniet e punës.

Në nivelin e politikave, *Strategjia Kombëtare e Barazisë Gjinore 2021-2030* dhe *Plani i Veprimit* të saj²⁰ pohojnë faktin se pabarazitë ekzistuese janë rezultat i disa nocioneve shoqërore të krijuara në bazë të stereotipave gjinore, të pranishëm në arsim dhe në mjetet e komunikimit, si dhe mbështet vizionin e një shoqërie që vlerëson barazinë gjinore dhe drejtësinë në të gjitha fushat e jetës, si kushte të domosdoshme për zhvillimin e qëndrueshëm social, ekonomik dhe politik të vendit. Ai thekson rëndësinë e mbështetjes, trajtimit dhe fuqizimit të grave dhe vajzave në këtë drejtim, për të shmangur diskriminimin. Një prej objektivave konkrete të kësaj strategjie është organizimi i një brezi të ri ku gratë, burrat, të rinjtë, vajzat dhe djemtë nga të gjitha grupet e shoqërisë, të jenë agjentë të ndryshimit kundër normave shoqërore diskriminuese, stereotipave gjinore dhe seksizmit. Masat dhe veprimet e planifikuara për arritjen e këtij objekti përfshijnë trajnimin dhe angazhimin e të rinjve, vajzave dhe djemve, edukimin e shoqërisë në përgjithësi me parimet e barazisë gjinore dhe punën për prindërimin pozitiv.

Zbatimi dhe respektimi i parimit të barazisë dhe mosdiskriminimit janë trajtuar më tej nga *Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi*²¹, i cili, përveç qëllimit të tij për mbrojtjen e barazisë para ligjit dhe barazisë së shanseve dhe mundësive, siguron mbrojtje efektive nga diskriminimi dhe çdo formë sjelljeje që nxit diskriminimin. Në këtë drejtim, *Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi* si organ për barazi, siguron një mbrojtje të tillë.

Gjinia, identiteti gjinor dhe orientimi seksual janë disa nga shkaqet e shumta të mbrojtura nga diskriminimi, sikurse parashikohet në Ligj. Nga njëra anë, kapituj të caktuar të Ligjit parashikojnë mbrojtjen nga diskriminimi në punë²², përgjegjësitë e punëdhënësve dhe të drejtat e punëmarrësve, si edhe mbrojtjen nga diskriminimi në fushën e arsimit.²³

Ligji ndalon çdo dallim, kufizim apo përjashtim që mbështetet në shkaqe diskriminimi, të mbrojtur nga Ligji, që ndër të tjera lidhen me shërbimet arsimore dhe profesionale dhe financimin e tyre, përmbajtjen e parimeve dhe kriterëve që janë në themel të veprimtarisë arsimore, si programet mesimore, metodat e mësimdhënies dhe trajtimin e nxënësve, duke përfshirë pranimin, vlerësimin e tyre dhe zbatimin e masave disiplinore. Gjithashtu ligji ndalon çdo formë ngacmimi ndaj nxënësve, mësuesve dhe punonjësve të tjerë, në institucionet arsimore dhe ato të arsimit profesional.

Duket se ligji shtron rrugën për zbatimin e masave të veçanta për përshpejtimin e arritjes së barazisë në arsim, që mund të përfshijë zbatimin e standardeve të pabarabartë apo të ndryshme. Masa të tilla duhet të jenë të përkohshme dhe nuk konsiderohen si diskriminim pozitiv. Zbatimi i këtyre masave në asnjë mënyrë nuk

20. VKM nr. 400, datë 30.06.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Barazinë Gjinore 2021-2030 dhe Plani i saj i Veprimit".

21. Ligji nr. 10221, datë 04.02.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi", i ndryshuar.

22. Kapitulli II i Ligjit nr. 10221, datë 04.02.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi", i ndryshuar.

23. Kapitulli III i Ligjit nr. 10221, datë 04.02.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi", i ndryshuar.

duhet të jetë i përhershëm, ato duhet të ndërpriten sapo të arrihet objektivi i trajtimit apo mundësive të barabarta.

Përveç rolit dhe funksioneve të Komisionerit në lidhje me monitorimin e zbatimit të Ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi dhe Ligjit për barazinë gjinore në shoqëri, si dhe me shqyrtimin e ankesave nga individët apo grupet në bazë të këtyre dy ligjeve dhe vënies së gjobave, ka subjekte të tjera që ngarkohen me detyra të posaçme që lidhen me mbrojtjen nga diskriminimi në arsim. Konkretisht, *Këshilli i Ministrave* dhe *Ministri i Arsimit* kanë përgjegjësi për marrjen e masave me natyrë pozitive për të luftuar diskriminimin që kanë të bëjnë me të drejtën e barabartë për arsim, si rritja e ndërgjegjësimit në sistemin arsimor për standardet dhe dispozitat e ligjit, përfshirjen në programet mësimore të koncepteve dhe veprimeve kundër sjelljeve dhe modeleve diskriminuese, marrjen e masave në favor të arsimit të vajzave dhe grupeve të tjera që mund të jenë të rrezikuar ndaj diskriminimit ose përjashtimit, si edhe masa të tjera të ngjashme që synojnë parandalimin dhe luftën kundër diskriminimit. Gjithashtu, Ligji parashikon detyra të ngjashme për drejtorët e institucioneve arsimore.

Duke iu referuar më tej dokumentit të politikave, *Programi aktual i Reformës Ekonomike*²⁴, i cili e konsideron arsimin si një sektor prioritar, pasqyron riorientimin e shpenzimeve publike drejt zhvillimit të kapitalit njerëzor, duke parashikuar një rritje të vazhdueshme graduale të shpenzimeve për arsimin. Përfshirja dhe barazia në arsim është një nga shtyllat kryesore të këtij programi. Për shkak se problemet demografike dhe emigracioni kanë sjellë uljen e numrit të fëmijëve, që ndjekin arsimin e përgjithshëm dhe atë profesional, janë ofruar bursa prej disa vitesh për të rritur pjesëmarrjen e vajzave në shkollat profesionale. Vajzat që duan të studiojnë për fusha, që tradicionalisht nuk janë të zakonshme për to, mund të përfitojnë bursa. Duke synuar të përfshijë arsimin, barazinë gjinore dhe uljen e varfërisë, programi parashikon shpenzime publike në arsim në zonat rurale dhe të thella, si transportin falas apo rimbursimin e një pjese të kostonë së transportit për nxënësit që jetojnë në këto zona.

Gjithëpërfshirja ka qenë në qendër të dokumenteve të politikave arsimore në Shqipëri gjatë dekadës së fundit, me synimin për të rritur pjesëmarrjen në arsim në fëmijërinë e hershme, si edhe pjesëmarrjen në arsimimin e fëmijëve nga grupet e cënueshme. Pjesëmarrja në arsimin parauniversitar e fëmijëve me aftësi të kufizuar është rritur nga viti në vit. Kjo është e vërtetë veçanërisht për shkollat e posaçme, ku numri i fëmijëve me aftësi të kufizuar gjatë vitit akademik 2020-`21 (4,672 fëmijë) pothuaj është dyfishuar në krahasim me vitin akademik 2013-`14 (2,849), ku rreth 79% e këtyre fëmijëve ndjekin arsimin bazë, 10% e tyre shkojnë në arsimin parashkollor dhe pjesa tjetër ndjekin ciklin e lartë të arsimit të mesëm.

24. VKM nr. 51, datë 26.01.2022 "Për miratimin e programit të reformës ekonomike 2022-2024".

2. QASJA NË TË GJITHA NIVELET E ARSIMIT PARAUNIVERSITAR DHE ARRITJET ARSIMORE PAVARËSISHT NGA GJINIA

Shqipëria ka ndërmarrë reforma të rëndësishme arsimore gjatë dy dekadave të fundit, të cilat e kanë përmirësuar qasjen në arsim dhe kanë rritur rezultatet e të nxënësve, duke përfshirë decentralizimin e drejtimit të shkollave dhe futjen e kurrikulave të bazuara në kompetenca. Këto kanë kontribuar në përmirësimin e të gjithë treguesve kyç të arsimin. Qasja në arsimin e detyruar është zgjeruar dhe ecuria e nxënësve, nga vrojtimit ndërkombëtare, është përmirësuar, por niveli i të nxënësve vazhdon të mbetet ndër më të ulët në Evropë. Ndërkohë, një përqindje e madhe e nxënësve shqiptarë vazhdojnë ende të largohen nga shkolla pa zotëruar kompetencat bazë.²⁵

Sistemi ynë arsimor kërkon që popullsia e vendit të përfundojë arsimin e detyruar 9-vjeçar, pra, arsimin fillor (klasa 1-5) dhe arsimin e mesëm të ulët (klasa 6-9). *Ndërkohë, legjislacioni garanton qasje të përgjithshme në arsim dhe ngarkon Ministrinë e Arsimit dhe Sportit me detyrën për të siguruar mundësi të barabarta për të gjithë nxënësit.*²⁶

Statistikat e disponueshme për arsimin nga Instituti i Statistikave, i Republikës së Shqipërisë (INSTAT), japin të dhëna për pjesëmarrjen e vajzave dhe djemve në sistemin e arsimit në vend, sikundër tregohet në tabelat dhe paraqitjen grafike më poshtë.

Tabela 1 - Nxënësit e regjistruar në programe dhe gjinia e tyre²⁷

Programi	2016-2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2020-2021	
	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza
Para-shkollor	42.295	38.899	42.314	38.712	41.221	37.721	40.466	37.392	37.016	34.316
Fillor	92.380	82.456	89.835	81.026	87.762	79.342	84.734	77.436	82.707	75.821
I mesëm i ulët	80.842	72.422	78.348	70.462	73.705	65.721	70.210	62.499	67.560	60.398
I mesëm i lartë	67.528	59.586	63.901	56.161	62.177	54.469	58.290	51.243	57.270	50.719

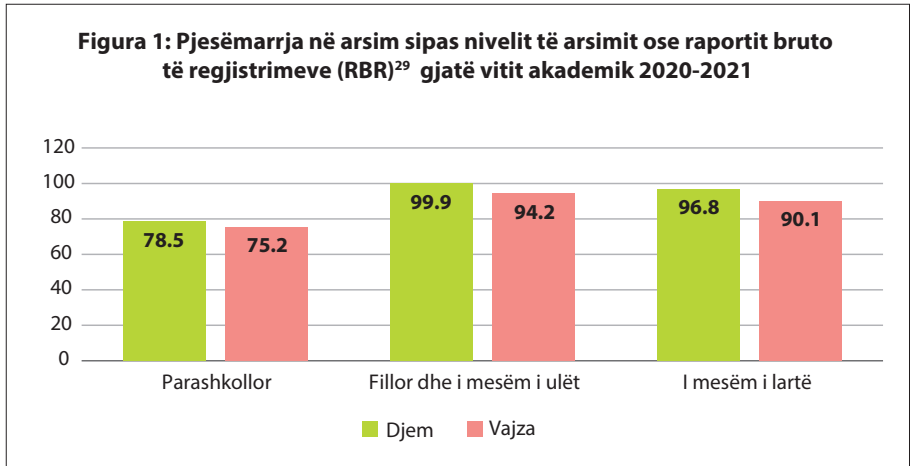
25. OECD, 2019. Rezultatet e PISA-s 2018 (Volume I): Çfarë dinë nxënësit dhe çfarë mund të bëjnë, - në: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>

26. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

27. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat in Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

Tabela 2 - Pjesëmarrja në arsim, sipas nivelit të arsimit ose raportit bruto të regjistrimit (RBR)²⁸

Programi	2016-2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2020-2021	
	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza
Parashkollor	81,8	81,3	81,6	78,9	80,3	76,3	81,9	77,9	78,5	75,2
Fillor dhe i mesëm i ulët	101,6	99,2	102,1	99,2	102,6	97,2	100,7	95,5	99,9	94,2
I mesëm i lartë	98,9	91,3	97,4	90,1	100,8	92,0	95,0	88,6	96,8	90,1

2.1 STATISTIKAT GJINORE NË ARSIMIN PARASHKOLLOR

Arsimi në fëmijërinë e hershme ose ndryshe i quajtur arsimi parashkollor ofrohet për fëmijët e moshës 3–6 vjeç në Shqipëri dhe ndiqet me dëshirë. Arsimi që ofrohet përpara shkollës është i organizuar në tre grupe që bazohen në moshën e fëmijëve, 3-4; 4-5 dhe 5-6-vjeç. Fëmijët e moshës 5 vjeç, të cilët nuk kanë shkuar në kopsht për arsye të ndryshme ose për shkak të mungesës së kopshteve në afërsi të vendbanimit të tyre, mund të ndjekin klasa përgatitore për të lehtësuar përfshirjen e tyre në arsimin e detyruar.³⁰ Klasat përgatitore zhvillohen në shkolla fillore. Njehsimi i

28. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

29. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

30. VKM nr. 621, datë 22.10.2021 “Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Arsimit 2021-2026 dhe të Planit të Veprimit për zbatimin e saj”.

klasave parashkollore në të gjithë institucionet arsimore prej kohësh po diskutohet, por ende nuk është arritur.

Të dhënat tregojnë se raporti neto i regjistrimit në nivelin parashkollor në Shqipëri është rritur së tepërmi që nga viti 2000, duke arritur 81% në 2016 (UIS, 2020). Në 2017 ai ishte rreth 80%, pra, më e ulët se mesatarja e vendeve të OECD-së (84%) dhe e vendeve të BE-së (87%). Megjithatë, një vlerë e tillë është më e lartë se në Serbi (61%) dhe në Mal të Zi (60%).

Strategjia e mëparshme kombëtare e arsimit 2014-2020, synonte të përfshinte 95% të fëmijëve të moshës 5-6 vjeç (bashkë me fëmijët me aftësi të kufizuar), në klasat përgatitore, ndërsa 90% e fëmijëve 3-5 vjeç të përfshiheshin në forma të ndryshme të arsimit parashkollor. Këto objektiva nuk janë plotësuar për shkak të mungesës së buxhetit dhe zbatimit të modeleve jo efikase. Për këtë arsye, dokumenti i politikës arsimore, i miratuar së fundmi, ka përfshirë si një objektiv specifik garantimin e pjesëmarrjes së plotë në klasat përgatitore, si edhe rritjen e qasjes në arsimin parashkollor, duke i përforcuar me masa që kontribuojnë në arritjen e këtyre objektivave si për shembull, veprimtari për rritjen e ndërgjegjësimit të prindërve dhe bashkëpunimin efikas të palëve të përfshira. Megjithatë, sipas të dhënave të UNESCO-s³¹, shkalla e ndjekjes së arsimit parashkollor në Shqipëri, krahasohet me vende të tjera të rajonit si Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia.

Siç mund të shihen nga Tabela 2 më lart, gjatë vitit shkollor 2020-2021, arsimin parashkollor e ndoqën 78,5% e djemve dhe 75,2% e vajzave. Ndërkohë, ka pasur një rënie të numrit të fëmijëve që ndjekin programin e arsimit parashkollor krahasuar me vitet shkollore të mëparshme.

Tabela 3 - Numri i fëmijëve të regjistruar në arsimin parashkollor, sipas gjinisë 2021

Gjinia / Viti shkollor	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Gjithsej	81.194	81.026	78.942	77.858	71.332
Djem	42.295	42.314	41.221	40.466	37.016
Vajza	38.899	38.712	37.721	37.392	34.316
Përqindja (%) e vajzave	47.9	47.8	47.8	48	51.9

Është përgatitur një kurrikul e re e arsimit parashkollor, që përfshin dokumentin e kornizës kurrikulare, standardet e zhvillimit dhe të nxënës, programet për çdo grup-moshë, si edhe kornizën monitoruese për vlerësimin e arsimit parashkollor. Gjithashtu, për herë të parë janë hartuar standarde të zhvillimit dhe të të nxënës për moshat 0–3 vjeç. MAS-i ka miratuar *Standardet e Trajnimit Profesional të Edukimit të Përgjithshëm të Mësuesve Parashkollorë* si edhe të *Programeve të Arsimit Parashkollor* për moshat 3-4 vjeç.

31. <http://data.uis.unesco.org>.

2.2 STATISTIKAT GJINORE NË ARSIMIN FILLOR DHE TË MESËM TË ULËT

Ligji për sistemin e arsimit parauniversitar, në Kapitullin III, përcakton nivelet e arsimit parauniversitar. Sipas Ligjit, *arsimi fillor dhe i mesëm i ulët* përfshihen nën titullin “Arsimi bazë”.³² Arsimi bazë fillon në moshën 6 vjeç dhe përfundon në moshën 16 vjeç dhe është i detyrueshëm. Ky arsim përbëhet nga dy nivele: niveli i *arsimit fillor*, që përfshin pesë klasa, duke filluar nga klasa I - V dhe nivelin e *arsimit të mesëm të ulët*, i cili përfshin katër klasa, nga klasa VI - IX. Arsimi bazë synon zhvillimin social, intelektual dhe fizik të çdo nxënësi; ai u mëson atyre rregullat e sjelljes e vlerat njerëzore, kujdesin shëndetësor, si dhe i përgatit mjaftueshëm për vijimin e *arsimit të mesëm të lartë* ose për tregun e punës.

Në vitin akademik 2020-2021, në arsimin bazë u regjistruan 286.486 fëmijë, prej të cilëve 55,3 % në *arsimin fillor* dhe 44,7 % në *arsimin e mesëm të ulët*. Në krahasim me vitin shkollor 2019-2020, u vu re një ulje prej 2,8 % e fëmijëve që ndjekin arsimin bazë.³³

Sipas të dhënave të INSTAT-it, numri i fëmijëve që ndjekin arsimin fillor është ulur gjatë viteve të fundit. Kjo rënie, me gjasa, mund t’i atribuohet prirjes demografike të pakësimit të lindjeve, që është pasqyruar në uljen e brezave të nxënësve të arsimit fillor. Diferenca e numrave midis vajzave dhe djemve që ndjekin *arsimin fillor* pasqyron dallimet gjinore midis fëmijëve në popullsinë e përgjithshme.

Tabela 4 - Nxënësit e regjistruar në *arsimin fillor*³⁴

Gjinia / Viti shkollor	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Gjithsej	174.836	170.861	167.104	162.170	158.528
Djem	92.380	89.835	87.762	84.734	82.707
Vajza	82.456	81.026	79.342	77.436	75.821
Përqindja (%) e vajzave	47,2	47,4	47,5	47,7	47,8

Sikundër tregojnë të dhënat e UIS, raporti neto i regjistrimeve gjithsej³⁵ në arsimin fillor në 2020 ishte i lartë (96,16%), dhe ka një diferencë prej 3,61% midis vajzave dhe djemve. Ndërkohë që për 2019-2020, numri i fëmijëve jashtë shkolle, në moshë të ligjshme për t’u regjistruar në arsimin fillor, është 6221 fëmijë ose 3,7% e totalit, ndër të cilët 0,9% janë vajza dhe 2,8% janë djem. Nuk ka të dhëna specifike të disponueshme për shkallën e ndjekjes dhe lënien e shkollës nga fëmijët e komunitetit romë, si për arsimin fillor, ashtu edhe për çdo nivel të arsimit. Mungesa e të dhënave nuk na lejon

32. Neni 22 i Ligjit nr. 69/2012, “Për sistemin e arsimit parauniversitar”, i ndryshuar.

33. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21.eng.pdf>

34. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>;

35. Numri gjithsej i nxënësve të grupmoshës zyrtare për një nivel të caktuar arsimit të regjistruar në çdo nivel arsimit, shprehur si përqindje e popullsisë përkatëse.

të kuptojmë përqindjen e fëmijëve romë të regjistruar në secilin nivel të arsimit, si dhe ata që i takojnë kategorisë së fëmijëve “jashtë shkolle”.

Sipas UIS, numri i përsëritësve në arsimin fillor në Shqipëri është 1143 nxënës, që përbëhet kryesisht nga djemtë (660 djem dhe 483 vajza).

Numri i nxënësve të regjistruar në arsimin fillor në institucionet e arsimit privat është 14.653 nxënës, prej të cilëve 6.793 (46,4%) janë vajza dhe 7.860 (53,6%) djem.

Sipas të dhënave të disponueshme të INSTAT-it, për vitin akademik 2020-2021 u regjistruan 127.958 nxënës në *arsimin e mesëm të ulët*, prej të cilëve 60.398 (47,2%) vajza dhe 67.560 (52,8%) djem.

Tabela 5 - Nxënësit e regjistruar në *arsimin e mesëm të ulët*³⁶

Gjinia / Viti shkollor	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Gjithsej	153.264	148.810	139.426	132.709	127.958
Djem	80,842	78,348	73,705	70,210	67,560
Vajza	72.422	70.462	65.721	62.499	60.398
Përqindja (%) e vajzave	47,3	47,4	47,1	47,1	47,2

Siç tregojnë të dhënat e UIS, raporti neto i të gjithë të regjistruarve në *arsimin e mesëm të ulët*, në 2020 është 96,45%, që përbën një nivel mjaft të lartë. Ka një diferencë prej 4,18% midis vajzave dhe djemve (përkatësisht 98,7% për vajzat dhe 94.52% për djemtë). Numri i adoleshentëve jashtë shkolle për 2020, në moshën e ligjshme për t’u regjistruar në *arsimin e mesëm të ulët*, i shprehur në përqindje është 3,5% (4823 nxënës), 0,6% e të cilëve janë vajza dhe 2,9% janë djem. Numri i përsëritësve në *arsimin e mesëm të ulët* në Shqipëri është 1045 nxënës dhe përbëhet kryesisht nga djemtë (735 djem dhe 310 vajza).

Numri i nxënësve të regjistruar në *arsimin e mesëm të ulët* në institucionet e arsimit jopublik, është 10.053 nxënës, nga të cilët 4.819 (47,9%) janë vajza dhe 5.234 (52,1%) djem.

Tabela 6 - Pjesëmarrja në arsimin bazë /përqindja bruto e regjistrimeve (PBR)³⁷

Programi	2016-2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2020-2021	
	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza
Fillor dhe i mesëm i ulët (në %)	101,6	99,2	102,1	99,2	102,6	97,2	100,7	95,5	99,9	94,2

36. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

37. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

Në vitin shkollor 2020-2021, 91.4 % e nxënësve të arsimit bazë u regjistruan në institucionet e arsimit publik dhe 8,6 % në ato jopublike. Midis nxënësve të regjistruar në arsimin bazë, vajzat përbëjnë 47,5 % të numrit të përgjithshëm.³⁸

Të dhënat për barazinë gjinore në arsimin bazë³⁹ janë të disponueshme për vitin shkollor 2020-2021 dhe Indeksi i barazisë gjinore⁴⁰ është 0,94, që tregon se nuk ka ndonjë ndryshim në ndjekjen e shkollës nga vajzat dhe djemtë për këtë nivel arsimi.

Tabela 7 - Indeksi i barazisë gjinore (RBR)⁴¹

Programi	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Fillor dhe i mesëm i ulët (në %)	0,98	0,97	0,95	0,95	0,94

Në 2019, arsimin bazë e mbaruan 34.982 nxënës, që ndryshe do të thotë 96,4% të nxënësve të klasës së nëntë për vitin shkollor 2018-2019, duke shënuar, kështu, një rritje të shkallës së diplomimit me 1%, krahasuar me një vit më parë. Në këtë nivel arsimi, 52,6% e nxënësve të diplomuar ishin djem dhe 47,4% ishin vajza.⁴² Gjatë vitit 2019-2020, në arsimin bazë u diplomuan 33.618 nxënës nga të cilët 52,3% djem dhe 47,7% vajza.

Tabela 8 - Diplomimet në arsimin bazë⁴³

Gjinia	Viti akademik		
	2017-2018	2018-2019	2019-2020
Vajza	48,9%	47,4%	47,7%
Djem	51,1%	52,6%	52,3%

2.3 STATISTIKAT GJINORE NË ARSIMIN E MESËM TË LARTË

Për vitin akademik 2020-2021, në *arsimin e mesëm të lartë* u regjistruan 103,001 nxënës, duke shënuar një ulje prej 6.0 %, krahasuar me një vit më parë. Nga këta nxënës, 48,801 (47.4%), janë vajza dhe 54,200 (52.6%), janë djem. Shumica e nxënësve në

38. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21eng.pdf>

39. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

40. Raporti i përshtatur neto i ndjekjes së shkollës midis vajzave dhe djemve.

41. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

42. INSTAT, Statistikat e diplomimeve, 2018-2019, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/6957/diplomimet.pdf>

43. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

arsimin e mesëm të lartë janë regjistruar në gjimnaze dhe në arsimin socio-kulturor (81.5 %). Kjo përqindje ka mbetur pothuajse në të njëjtin nivel gjatë tre viteve të fundit. Shumica e nxënësve të regjistruar në *arsimin e mesëm të lartë* ndjekin institucionet e arsimit publik (86.5 %).

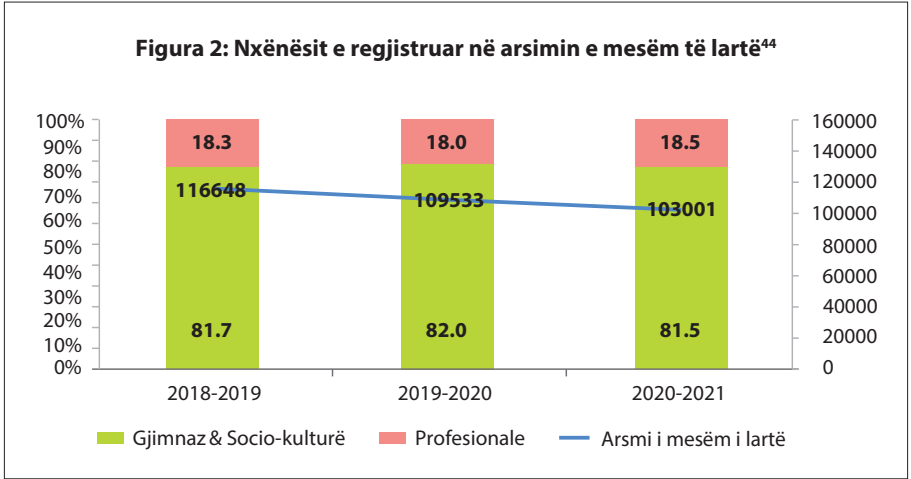

Tabela 9: Nxënësit e regjistruar në *arsimin e mesëm të lartë*⁴⁵

Shkolla/viti shkollor	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Arsimi i mesëm i lartë	116,646	109,533	103,001
Gjimnaz & Socio-kulturë	95,359	89,869	83,977
Profesionale	21,289	19,664	19,024

Të dhënat për barazinë gjinore në *arsimin e mesëm të lartë* janë të disponueshme për vitin akademik 2020-2021 dhe *Indeksi i Barazisë Gjinore*⁴⁶ është 0,93, duke treguar se ka një dallim midis vajzave dhe djemve në ndjekin këtë nivel të arsimit.

Tabela 10: Indeksi i *barazisë gjinore* (RBR)⁴⁷

Programi	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Fillor dhe i mesëm i ulët	0,98	0,97	0,95	0,95	0,94

44. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21eng.pdf>;

45. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21eng.pdf>;

46. Proporcioni i raporteve të përshtatura neto të ndjekjes së shkollës nga vajzat dhe djemtë.

47. INSTAT, 2021. Gratë dhe burrat në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

Në 2019, u diplomuan 34,021 nxënës në *arsimin e mesëm të lartë*, duke shënuar një rënie prej 3,6%, krahasuar me vitin shkollor 2017-2018. Nga nxënësit e diplomuar, 47,9% ishin djem dhe 52,1% ishin vajza. Ndërkohë të diplomuarit në arsimin profesional përbënin 11,2% të të gjithë të diplomuarve në arsimin e mesëm.

Në 2020, u diplomuan 31,662 nxënës nga *arsimi i mesëm i lartë*, duke shënuar një ulje tjetër prej 6,9%, në krahasim me vitin e mëparshëm shkollor 2018-2019. Nga të gjithë nxënësit e diplomuar, 51,1% ishin djem dhe 48,9% ishin vajza. Ndërkohë, në *arsimin e mesëm të lartë* profesional u diplomuan 4,862 nxënës. Ky numër është 27,7% më i lartë se sa numri i nxënësve që u diplomuan në fund të vitit shkollor 2018-2019. Të diplomuarit e arsimit profesional përbëjnë 15,4% të të gjithë të diplomuarve të *arsimit të mesëm të lartë*. Proporcioni i diplomimeve bruto në *arsimin e mesëm të lartë* ishte 81,5%.⁴⁸

Tabela 11: Nxënësit e diplomuar nga arsimi i mesëm i lartë⁴⁹

Programi	2017-2018		2018-2019		2019-2020	
	Vajza	Djem	Vajza	Djem	Vajza	Djem
I mesëm i lartë	18.150	17.128	17.712	16.309	15.481	16.181
Gjimnaz & socio-kulturë	17.474	13.615	17.069	13.145	14.642	12.158
Profesionale	676 3	3.513	643	3.164	14.642	4.023

Arsimi i mesëm i lartë profesional në Shqipëri ofrohet në rreth 53 shkolla, nga të cilat 9 janë jopublike dhe gjenden kryesisht në zonat urbane. Sipas të dhënave zyrtare, regjistrimet në shkollat e mesme profesionale publike, në vitin akademik 2020-2021, kanë rënë në 17.000 nxënës nga 18.164 që u regjistruan në vitin akademik 2019-2020. Dokumenti i reformës ekonomike 2022-2024, i miratuar nga qeveria deklaron se prirjet demografike janë shkaku kryesor i kësaj rënieje.

Djemtë përbëjnë shumicën e nxënësve të *arsimit të mesëm të lartë profesional*. Sipas shifrave zyrtare, shumica e vajzave ndjekin *arsimin e mesëm të lartë profesional* si një rrugë drejt fitimit të arsimit të lartë (mbi 79% e vajzave që diplomohen nga arsimi profesional regjistrohen në universitete, krahasuar me 39,2% e djemve), ndërsa djemtë e përdorin më së shumti arsimin e mesëm profesional si një urë për të hyrë në tregun e punës pas diplomimit.⁵⁰

48. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21eng.pdf>
49. INSTAT, Statistikat e regjistrimeve, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollments-statistics-2020-21eng.pdf>
50. Top Channel, “Të papunët / 35% me arsim profesional, 10% me gjimnaz”, 2021,- në: <https://top-channel.tv/2021/12/29/te-papunet-35-me-arsim-profesional-10-me-gjimnaz/>

3. ÇËSHTJE TË BARAZISË GJINORE NË PROGRAMET, KURRIKULAT MËSIMORE DHE METODAT E MËSIMDHËNIES NË ARSIM

Ligji për sistemin e arsimit parauniversitar e përcakton kurrikulën si një sistem të përbërë nga elemente të ndryshëm, të tillë si: korniza kurrikulare, kurrikula bërthamë, programet arsimore, programet e vlerësimit, të cilat, duke qenë të ndërlidhura me njëra tjetrën, bëjnë të mundur orientimin dhe funksionimin e sistemit arsimor, përmes planeve arsimore dhe administrative. Kurrikulat ofrojnë arsim cilësor dhe të barabartë për çdo anëtar të shoqërisë, pavarësisht nga prejardhja etnike, gjinia dhe statusi shoqëror.

Ky ligj identifikoi gjithashtu kornizën kurrikulare si dokumentin kryesor të kurrikulave, i cili përshkruan qëllimet e përgjithshme, kompetencat kryesore, rezultatet e pritshme të nxënësve për sa u përket njohurive, aftësive dhe qëndrimeve në mbarim të *arsimit fillor* dhe të *mesëm të ulët*, qëllimeve të mësimdhënies dhe parimeve të përgjithshme të procesit të mësimdhënies e të të nxënësve dhe vlerësimit të nxënësve. Kurrikula bërthamë është një kurrikul e përbashkët për të gjithë nxënësit në të njëjtin nivel të sistemit arsimor.

Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar në Republikën e Shqipërisë⁵¹ është një dokument bazë i cili përshkruan orientimet dhe udhëzimet kryesore për plotësimin e qëllimeve të arsimit, përmbajtjen, metodat e të mësuarit dhe arritjet e nxënësve. Si një dokument kyç për organizimin e sistemit arsimor, korniza udhëheq aktorët dhe palët e interesuara lidhur me aspektet kyçe të kurrikulës, me qëllim për të ofruar realisht një arsim cilësor për të gjithë.

*Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar*⁵² është institucioni përgjegjës për përgatitjen e kurrikulave dhe zhvillimin profesional të punonjësve të sistemit të arsimit parauniversitar. Misioni i kësaj agjencie është të garantojë efektivitetin e sistemit të arsimit parauniversitar dhe cilësinë e arsimit publik ose privat parauniversitar, duke siguruar ndjekjen e kurrikulës prej tyre. Dokumentet e kurrikulës për çdo nivel arsimimi në sistemin tonë arsimor janë publike dhe të disponueshme në faqen zyrtare të internetit të institucionit përkatës.

51. Ministria e Arsimit dhe Sportit: Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar në Republikën e Shqipërisë, 2014, në: <https://ascaf.edu.al/wp-content/uploads/2017/03/Korniza-Kurrikulare.pdf>

52. VKM nr. 98, datë 27.02.2019, "Për krijimin, mënyrën e organizimit dhe funksionimin e Agjencisë së Sigurimit të Cilësisë të Arsimit Parauniversitar".

3.1 MBI SISTEMIN E ARSIMIT PARASHKOLLOR

Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar botoi në 2016 kornizën kurrikulare për arsimin parashkollor.⁵³ Kjo kornizë ka statusin e një dokumenti politik me ndikim kombëtar. Ky dokument është baza nga e cila burojnë të gjitha dokumentet e tjera, që kanë për qëllim edukimin e fëmijëve të moshës 3-6 vjeç.

Korniza kurrikulare e arsimit parashkollor buron nga Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë dhe Ligji për arsimin parauniversitar dhe ndjek frymën e tyre. Ajo përçon dispozitat kushtetuese në pikëpamje politike, sociale dhe akademike, ndaj kërkesat e këtij dokumenti janë të detyrueshme për t'u përmbushur nga institucionet e arsimit parashkollor, ekspertët e arsimit që ushtrojnë njohuritë e tyre në këtë sistem arsimor, personeli profesional që kontribuon në rritjen dhe edukimin e fëmijëve në sistemin e arsimit parashkollor, institucionet rajonale dhe lokale, të cilat e zbërthejnë thelbin e këtij dokumenti në objektiva lokale.

Dokumenti është hartuar duke iu referuar dimensioneve bazë të rritjes dhe edukimit të fëmijës nga mosha 3-6 vjeç, të tilla si:

- a. Respekti për individualitetin e fëmijës;
- b. Përfshirja e të gjithë fëmijëve, pa asnjë lloj diskriminimi;
- c. Diversiteti kulturor si fakt dhe si vlerë;
- d. Dimensionet gjinore përtej stereotipave;

Në këtë fazë të arsimit, kontakti me vlerat universale dhe kombëtare merret në mënyrën më të natyrshme dhe spontane. Disa prej këtyre vlerave janë: respekti për të drejtat e fëmijëve; toleranca; barazia gjinore; përfshirja; vetëbesimi, patriotizmi etj.

Ndër parimet e përgjithshme që udhëheqin zhvillimin dhe zbatimin e kurrikulave është përfshirja e të gjithë fëmijëve dhe barazia gjinore.

Sipas parimit të barazisë, korniza garanton që të gjithë fëmijëve t'u jepen mundësi të barabarta për zhvillimin e potencialit të tyre, pavarësisht nga gjinia, prejardhja etnike, statusi shoqëror apo ndonjë dallim tjetër. Në këtë kuadër, kurrikula duhet të njohë, pranojë, respektojë dhe t'u përgjigjet nevojave, përvojave, interesave arsimorë dhe vlerave të të gjithë fëmijëve të moshës 3-6 vjeç, pavarësisht nga mjedisi shoqëror i tyre, gjinia dhe aftësia. Fëmijët e moshës parashkollore mbështeten për t'u ndier mirë me identitetin e tyre të lidhur me gjininë, prejardhjen etnike, racën, aftësitë fizike, etj. Kjo bëhet për të nxitur vetëbesimin e fëmijëve, bazuar në ndryshimet dhe ngjashmëritë e tyre.

Sipas parimit të barazisë gjinore, kurrikula qëllimisht trajton të nxënit përtej stereotipave gjinorë. Fëmijët e moshës 3-6 vjeç kanë perceptimet e tyre për gjininë. Për të identifikuar gjininë, këta fëmijë përdorin karakteristikat që u jepen pamjes së tyre, të tilla si: emri, stili dhe gjatësia e flokëve, stili i veshjes, lodrat, etj. Ky parim i shtyn përgatitësit e kurrikulave dhe mësuesit të ndihmojnë fëmijët të kalojnë

53. Instituti për Zhvillimin e Arsimit, "Korniza kurrikulare e arsimit parashkollor", 2016,- në: <https://ascaf.edu.al/wp-content/uploads/2018/03/Korniza-Kurrikulare-e-arsimit-parashkollorit-IZHA-Dhjetor-2016.pdf>

nga stereotipia e roleve gjinore drejt barazisë gjinore, t'i nxisin ata të ndihen të rëndësishëm, të respektuar dhe të barabartë me njeri tjetrin.

Parashikimet duhet të besojnë se vajzat dhe djemtë mund të realizojnë të gjitha aktivitetet që ofrohen në sistemin arsimor. Me qëllim për ta bërë këtë, kurrikula ofron procedurat metodologjike të arsimit, ku fëmijët përfshihen në grupe me gjini të përziera për t'i fashitur dallimet gjinore. Kurrikulumi harton pritshmëritë e të mësuarit përtej çdo lloji dallimi gjinor. Ky kurrikulum tre-vjeçar i ndihmon fëmijët të pranojnë të tjerët dhe të jetojnë bashkë, pavarësisht nga dallimet e tyre në lidhje me gjininë, prejardhjen etnike, moshën dhe aftësitë.

3.2 MBI SISTEMIN E ARSIMIT FILLOR

Niveli i arsimit fillor në Shqipëri përbëhet nga pesë klasa, duke filluar nga klasa e parë deri në klasën e pestë. Edukimi gjinor përfshihet në përmbajtjen e lëndës shoqërore të quajtur "Qytetaria". Kjo lëndë synon të edukojë nxënësit me konceptet bazë lidhur me individin dhe grupin, barazinë gjinore dhe mosdiskriminimin, shoqërinë dhe kulturën, etj. Një nga qëllimet e kësaj lënde është fuqizimi i nxënësve dhe nxitja e tyre për të marrë pjesë në aktivitete që promovojnë tolerancën kulturore, etnike, fetare dhe gjinore dhe diversitetin në shkollë apo në gjithë komunitetin.

Kurrikulat arsimore zbatohen përmes teksteve shkollore, materialeve mësimore dhe ndikimit të mjedisit shkollor. Ky i fundit njihet edhe me emrin *kurrikula e fshehtë*.⁵⁴ Çdo shoqëri e ndikuar nga besimet dhe stereotipat e saj gjinore ka imazhet e veta të portretizimit të burrave dhe grave në kurrikulat arsimore. Kur fëmijët hyjnë në mjedisin e shkollës, imazhet e vajzave dhe djemve të portretizuara në libra ndikojnë në konceptet e përkatësisë gjinore dhe pritshmëritë e tyre rreth roleve gjinore.

Nxënësit ndikohen si nga kurrikula zyrtare edhe e fshehtë. Është shumë e rëndësishme të analizohen tekstet shkollore dhe kurrikulat e fshehta, sepse ato luajnë një rol thelbësor në procesin e formimit të identitetit gjinor tek fëmijët. Studimet tregojnë se edhe imazhet e teksteve shkollore mund të përçojnë mesazhe të fuqishme, njëlloj si teksti i shkruar⁵⁵. Mënyra si paraqiten personazhet meshkuj dhe femra në kontekst dhe formulimi grafik i teksteve ndikon në mënyrën se si fëmijët zhvillojnë lidhjet gjinore në shoqëri, të cilat mund të sjellin pasoja negative, të pasqyruara në qëndrimet e tyre ndaj vetes dhe/ose të tjerëve. Për këtë arsye, tekstet shkollore duhet t'i përshkruajnë gjinitë sa më të barabarta që munden, sepse imazhet që vajzat dhe djemtë shohin në tekstet shkollore ngulitin tek ata vetëperceptimin dhe pikëpamjet rreth vetes.

Studimi i lartpërmendur konstatoi se personazhet e paraqitura në tekstet shkollore tregojnë kryesisht meshkuj në sjellje aktive tradicionale, tipike mashkullore, në vendimmarrje, ndërsa sjelljet si kujdestare dhe të nënshtruara jepen për personazhet femra. Gjithashtu, mësuesit nuk i vënë në diskutim sjellje të tilla tradicionale duke i krahasuar ato me mjedisin historik.

54. Dode E.: Analiza e procesit të integritetit të edukimit gjinor në sistemin arsimor. Vlerësimi i nevojave të posaçme arsimore për djemtë dhe vajzat, / Disertacion për Doktoratë/ f.32

55. GDAC,,: Perspektiva gjinore e teksteve shkollore në Shqipëri, Tiranë, 2008.

Sipas ligjit për arsimin parauniversitar, tekstet shkollore janë pjesë e kurrikulave të shkruara dhe të zbatuara. Teksti shkollor është instrumenti i procesit të të mësuarit dhe të mësimdhënies, i përgatitur në kuadër të zbatimit të programit të lëndës. Në Shqipëri, teksti shkollor është burimi kryesor i procesit të të nxënës, në shkollë dhe në mjedise të tjera të të mësuarit. Për të ruajtur një ekuilibër gjinor, tekstet shkollore duhet t'i përfaqësojnë të dyja gjinitë në një raport të drejtë dhe të logjikshëm. Është gjithashtu me rëndësi të analizohet raporti gjinor i autorëve të teksteve shkollore të cilët zgjidhen nga bordet akademike të shkollave për t'u mësuar në shkolla.

Një shembull është teksti shkollor Edukimi Qytetar V, botuar në 2008 nga Shtëpia Botuese Filara-2002, ku vihet re se teksti pasqyron role gjinore të polarizuara. Në këtë libër, autoriteti përfaqësohet si një tipar mashkullor ndërsa dhënia e ndihmës si një tipar femëror. Edhe profesionet në të janë pasqyruar si tipike femërore ose tipike mashkullore, duke ndikuar rrjedhimisht në stereotipat gjinore. Këto konstatime lidhur me tekstet shkollore janë evidentuar nga studime të mëparshme, por shumica e teksteve shkollore që janë në përdorim sot nuk pasqyrojnë konstatimet dhe rekomandimet e studimeve.⁵⁶

Gjithashtu në tekstin shkollor të Edukimit Qytetar për klasat e dyta, faqja 19, me autorë Poroçani, N.; Gjipali, S., botuar në 2016, nxënësit duhet të vendosnin fjalët në rendin e duhur për të plotësuar fjalinë: «Nuk ka lojëra për vajza dhe lojëra për djem». Në këtë rast, ka shumë vend për diskutim dhe kjo është një situatë e cila duhet menaxhuar me shumë kujdes nga mësuesi me qëllim që nxënësit të përfitojnë sa më shumë që të jetë e mundur lidhur me këtë temë. Në faqen 25 të të njëjtit tekst në mësimin «Kam të drejtë gjithnjë?» në ilustrim paraqitet një vajzë dhe një djalë që zihen se kush të bëhet portier. Në një aspekt jepet një shembull i mirë që fëmijët e lagjes luajnë bashkë djem e vajza pa bërë dallim midis djemve dhe vajzave dhe nga ana tjetër, ilustrimi tregon djalin me duart mbledhur grusht dhe të drejtuar nga vajza, dhe vetë fotoja flet qartë se drejtohet kundër vajzës. Ky rast nuk duhet të ishte shoqëruar me një fotografi që shpreh një dhunë të tillë. Ashtu si fotografia, tema e lojëra, veçanërisht për vajzat dhe djemtë, nxit diskutimin në klasë, i cili duhet të trajtohet me kujdes që nxënësit të mund të nxjerrin mësimin e duhur.⁵⁷

Do të ishte me shumë vend të analizohet përfaqësimi gjinor i autorëve, tekstet shkollore të të cilëve janë përzgjedhur nga bordet akademike të shkollave për t'u mësuar në shkolla. Të gjithë autorët e teksteve shkollore të Edukimit Qytetar janë femra.

Me qëllim që mësuesit të mund të kontribuojnë për barazinë gjinore në shoqëri, së pari, ata duhet të jenë të ndërgjegjshëm për paragjykimet gjinore dhe rrjedhimisht të pajisen me aftësi për edukimin gjinor. Megjithatë është bërë një farë progresi në këtë drejtim përmes programeve dhe trajnimeve të mbështetura nga donatorët në disa shkolla, çështjet e barazisë gjinore vazhdojnë ende të jenë pjesë e lëndëve për trajnimin e mësuesve para fillimit të punës.

56. Çela E.: Integrimi i perspektivës gjinore në kurrikulën bazë të arsimit, nevoja për fuqizimin e qytetarëve në një shoqëri demokratike, /Disertacion për Doktoratë/- Departamenti i Psikologjisë dhe Pedagogjisë, Fakulteti i Shkencave Sociale, Universiteti i Tiranës, 2016, f. 102.

57. Çerraga B.: Interpretimi dhe reflektimi për çështjet sociale në kurrikulën e shkollës (klasat 1-5, rasti i edukimit social), / Disertacion për Doktoratë/ Fakulteti i Shkencave Sociale, Universiteti i Tiranës, 2019, f. 88.

Një fushë tjetër për t'u pasur parasysh do të ishte procesi i shoqërizimit në shkollë dhe gjatë aktiviteteve jashtëshkollore. Një proces i tillë mund të ndihmohet shumë nga një qasje e ndjeshme ndaj gjinisë, ku mësuesit të sigurojnë një frymë barazie në ndërveprimet midis vajzave dhe djemve jo vetëm në klasë, por edhe në organet vendimmarrëse të shkollës si qeveria e nxënësve dhe bordi i shkollës.

3.3 MBI SISTEMIN E ARSIMIT TË MESËM TË LARTË

Niveli i arsimit të mesëm të lartë përfshin klasën e dhjetë deri në të dymbëdhjetë. Në këto klasa, nxënësit marrin "Qytetari", Filozofi dhe Sociologji, e cila nuk është e detyruar. Programi mësimor i këtyre lëndëve, përfshirë edukimin për barazinë gjinore dhe njohurinë e mësuar në arsimin fillor dhe të mesëm të ulët, zhvillohen më tej.

Vëzhgimet e teksteve shkollore të lëndëve të tjera si gjuha dhe letërsia shqipe në arsimin e mesëm të lartë, tregojnë se shpeshtësia e paraqitjeve të personave femra në ilustrime dhe në përmbajtjen e shkruar të teksteve është më e vogël se sa ajo e meshkujve. Ndonjëherë këtë fenomen e vëmë re në tekstet shkollore të hartuara për të zgjidhur problemet gjinore. Nuk mund të mohohet se krahasuar me vite më parë, tekstet shkollore po bëjnë përpjekje të shtuara për promovimin e aspiratave të barazisë gjinore si dhe të ambicieve për t'u larguar nga mendësia e vjetër, për ndryshimin e stereotipave tradicionale dhe për orientimin e të rinjve drejt barazisë gjinore në të gjitha aspektet e jetës. Duke marrë parasysh problemet reale të shoqërisë shqiptare, çështjet gjinore duhet të theksohen më tej. Është e domosdoshme që tekstet shkollore të shmangin stereotipat gjinore, që ofrojnë perspektivat e grave shtëpiake për të rejtat dhe që e bëjnë varësinë nga burrat e fortë një ëndërr të dëshiruar për to.⁵⁸

Sipas kornizës kurrikulare të arsimit parauniversitar në Shqipëri⁵⁹, në fund të arsimit të mesëm të lartë, nxënësit priten të përçojnë vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme, duke përfshirë respektin për dinjitetin personal, shmangien e paragjyqimeve dhe të diskriminimit të të gjitha llojeve, promovimin e barazisë gjinore etj., përmes aftësive të përftuara nga lëndët përkatëse.

Me qëllim për të dhënë kriteret bazë për vlerësimin e teksteve shkollore, në 2014 Ministria e Arsimit përpiloi një dokument i cili vendoste standardet që duhet të plotësonin një tekst shkollos për t'u certifikuar si tekst shkollos.⁶⁰ Një prej këtyre standardeve ka të bëjë me pasqyrimin e barazisë gjinore në tekstet shkollore. Sipas këtij standardi, teksti shkollos duhet të edukojë barazinë gjinore, të shmangë stereotipat gjinore dhe rolet gjinore. Të gjithë tekstet shkollore duhet të plotësojnë këtë standard, duke bërë kujdes që:

- a. nga ana gjuhësore të respektojnë të dyja gjinitë;

58. Topçiu M.: *Edukimi gjinor i nxënësve të shkollave të mesme përmes lëndës së gjuhës dhe letërsisë shqipe*, International Journal of Humanities and Social Science, Vol. 5, Nr. 10; tetor 2015,- në: http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_5_No_10_October_2015/24.pdf

59. Ministria e Arsimit dhe Sportit: *Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar në Republikën e Shqipërisë, Tiranë 2014,-* në: <https://ascaf.edu.al/wp-content/uploads/2017/03/Korniza-Kurrikulare.pdf>

60. Ministria e Arsimit dhe Sportit: *Standardet e teksteve shkollore*, Tiranë 2014,- në: https://arsimi.gov.al/wp-content/uploads/2015/03/Standardet_tekstet_shkollore1.pdf

- b. në tekste të shkruara, ilustrime, ndarje rolesh, etj., gratë dhe burrat të përfaqësohen në mënyrë të barabartë dhe jo sipas stereotipave tradicionalë.

Në tekste të ndryshme shkollore të Qytetarisë në arsimin e mesëm të lartë, mund të mos ketë ndonjë ndryshim të madh në paraqitjen e të dy gjinive në ilustrime, por është mjaft problematik fakti që shumica e situatave që përshkruajnë këto ilustrime lidhen ngushtësisht me stereotipat gjinore (djemtë paraqiten duke punuar në zyra, biznese, si ushtarakë, si zyrtarë të zbatimit të ligjit, apo si persona me probleme, shkelës të ligjit, etj., ndërsa vajzat tregohen duke studiuar, trajnuar, të stresuara, duke u kujdesur për të tjerët, në situata të lidhura me ushqimin, dietat, duke u shqetësuar për peshën trupore, etj.⁶¹).

Ndërkohë në tekstet shkollore të gjuhës dhe letërsisë shqipe, vihet re një pjesëmarrje minimale e shkrimtareve femra. Shumica dërmuese e shkrimtarëve janë meshkuj, duke marrë parasysh se nga 6 tekstet shkollore të përdorur në tekstet e gjuhës dhe letërsisë shqipe që jepen në klasën e 12-të, 24 shkrimtarë janë meshkuj dhe vetëm një është femër⁶². Nga ana tjetër, shumica e ilustrimeve në tekste përfshijnë dhe përfaqësojnë figura mashkullore, që portretizohen si shkrimtarë, heronj mitologjikë, shkencëtarë, politikanë, etj., dhe vetëm një grua përfaqësohet si shkrimtare, ndërsa pjesa tjetër e imazheve tregojnë Nënë Terezën dhe gra të tjera të veshura me kostume tradicionale.⁶³

Reforma e re kurrikulare përmban ndryshime pozitive në të gjitha drejtimit, duke përfshirë dimensionin gjinor, duke nxitur punën në ekupe dhe duke përdorur tolerancën si një instrument për promovimin e diversitetit kulturor, etnik, gjinor, fetar dhe shoqëror në shkollë dhe komunitetin e gjerë. Ky dokument ka sjellë ndryshime të mëdha edhe në procesin e hartimit dhe certifikimin e teksteve shkollore.

61. Zhupa A.: (Pa)barazia gjinore në procesin e shoqërizimit në shkollë: një analizë e teksteve shkollore në arsimin parauniversitar, / Disertacion për Doktoratë/ Departamenti i Shkencave Politike dhe Marrëdhënieve me Jashtë, Fakulteti i Shkencave Shoqërore dhe Komunikimit, Universiteti Evropian i Tiranës, 2015, f. 204

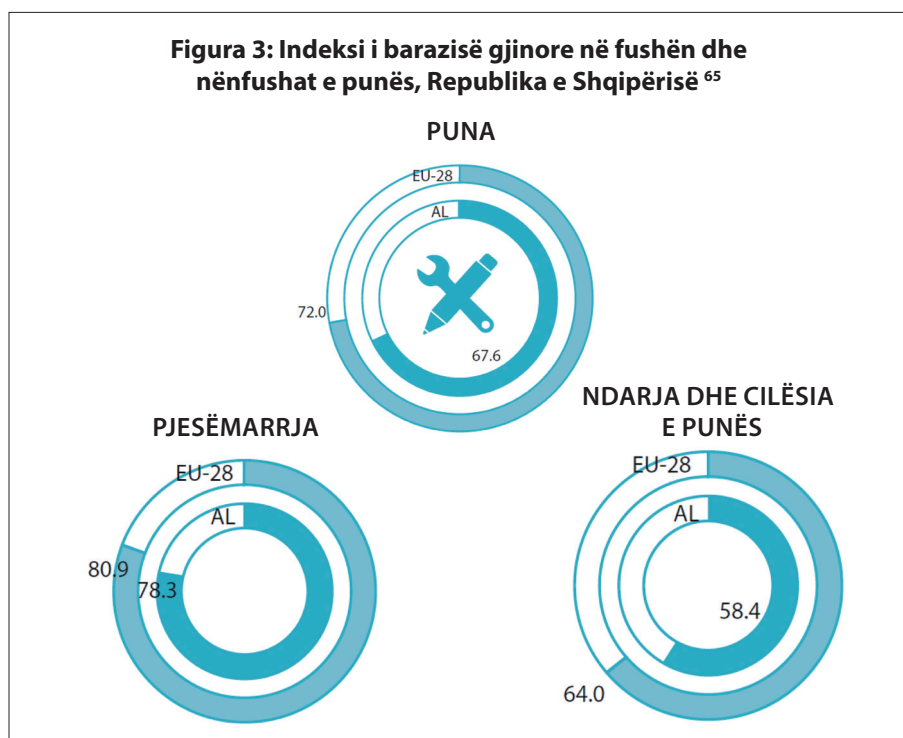
62. Po aty, f.194

63. Po aty. f. 188

4. ANALIZA GJINORE E PUNËSIMIT NË ARSIMIN PARAUNIVERSITAR

4.1 ASPEKTET GJINORE NË SITUATËN E PUNËSIMIT NË SHQIPËRI

Punësimi në sektorin e arsimit duhet parë në kuadër më të gjerë të situatës së tregut të punës në Shqipëri nga këndvështrimi gjinor. Sipas Indeksit të INSTAT-it për Barazinë Gjinore,⁶⁴ barazia gjinore në fushën e punës në Shqipëri është 67,6 dhe është më e ulët se mesatarja prej 28 e BE-së me 4.4 pikë. Siç tregojnë vlerat e Indeksit për nënfushat, situata është shumë më e mirë për sa i takon pjesëmarrjes, krahasuar me ndarjen dhe cilësinë e punës. Shkalla ekuivalente e punësimit me orë të plota ishte 40,2 për qind për gratë dhe 54,6 për qind për burrat.

64. INSTAT: Indeksi i Barazisë Gjinore në Republikën e Shqipërisë 2020, Tiranë, janar 2020,- në: http://www.instat.gov.al/media/6661/gjinia_equality_index_for_the_republic_of_Shqipëri_2020.pdf

65. INSTAT: Indeksi i Barazisë Gjinore në Republikën e Shqipërisë 2020, Tiranë, janar 2020,- në: http://www.instat.gov.al/media/6661/gjinia_equality_index_for_the_republic_of_Shqipëri_2020.pdf

Gjatë vitit 2020, sipas sondazhit të Forcës së Punës,⁶⁶ forca e punës është 1.407.958 persona, ku meshkujt përbëjnë 55,4 % të forcës së punës dhe femrat përbëjnë 44,6 %. Sipas të njëjtave të dhëna, të punësuar janë 1.243.345 persona, nga të cilët meshkujt përbëjnë 55,5 % dhe femrat 44,5 %. Numri i personave të papunë është 164.613 persona; 54,5 % e tyre janë meshkuj dhe 45,5 % janë femra.

Tabela 12 - Popullsia në moshë pune (15-64) sipas shkallës së aktivitetit dhe gjinisë në 2020, në %

Shkalla	Gjithsej	Burra	Gra
Shkalla e punësimit	69.1	77.1	61.2
Shkalla e papunësisë	12.2	12.0	12.4
Shkalla e jo aktivitetit	30.9 %	22.9 %	38.8 %

Sipas të dhënave më sipër, gratë kanë më pak gjasa të marrin pjesë në tregun e punës. Për popullsinë meshkuj të moshës 15-64, shkalla e pjesëmarrjes në tregun e punës është 15,9 pikë të përqindjes më e lartë se ajo e femrave. Pjesëmarrja e grave në forcën e punës është ulur në 2020 në 61,2 % nga 61,6 % në 2019.

Sikundër thuhet në Anketën e Forcave të Punës, 60,6 % e popullsisë së moshës 15-64 vjeç është e punësuar, 8,4 % është e papunë dhe 30,9 % është ekonomikisht jo aktive (jashtë forcës së punës). 67,8 % e popullsisë meshkuj të moshës 15-64 vjeç janë të punësuar, 9,3 % janë të papunë dhe 22,9 % janë jashtë forcës së punës. 53,6 % e popullsisë femra të moshës 15-64 vjeç janë të punësuar, 7,6 % janë të papuna dhe 38,8 % janë jashtë tregut të punës.

Hendeku gjinor i pagave është 6,6 %. Kështu paga mesatare bruto e burrave është 6,6 % më e lartë se e grave. Krahësuar me 2019, ka një rënie të hendekut gjinor të pagave me 3,5 pikë të përqindjes.

4.2 VEÇORI KARAKTERISTIKE TË PUNËSIMIT NË SEKTORIN E ARSIMIT NË TË GJITHA NIVELET

Sipas të dhënave të marra nga UIS, mësimdhënia në arsimin parauniversitar është një fushë ku përgjithësisht mbizotërojnë gratë. Profesioni i mësimdhënies karakterizohet nga një hendek gjinor i mprehtë dhe në rritje. Në fakt, të dhënat tregojnë se, mesatarisht, gratë përbëjnë mbi tre të katërtat e mësuesve që nga sistemi parashkollor deri në arsimin e mesëm të lartë. Numri i mësueseve femra është rritur nga 74% në vitin akademik 2015-2016, deri në 77% në 2019-2020.⁶⁷

Në të gjitha nivelet e arsimit, veçanërisht në atë parashkollor dhe fillor, mësueset femra janë shumë më tepër se sa mësuesit meshkuj. 100% e mësuesve të ciklit

66. INSTAT: Tregu i Punës 2020, Tiranë, 2020,- në:
http://www.instat.gov.al/media/9360/tregu-i-punes_2021.pdf

67. CEDAW: “Raporti i pestë periodik i dorëzuar nga Shqipëria sipas nenit 18 të Konventës, për t’u dorëzuar në 2020”, 20 janar 2021

parashkollor në Shqipëri janë femra dhe kjo ka qenë diçka konstante të paktën për gjashtë vitet e fundit. Ky fakt të krijon përshtypjen se kjo punë konsiderohet në mënyrë stereotip si punë “vetëm për gra”.

Tabela 13 - Përqindja e mësueseve femra në çdo nivel të arsimit në Shqipëri ⁶⁸

Niveli Arsimit	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Arsimi parashkollor	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Arsimi fillor	84,35%	84,67%	84,74%	84,93%	85,33%	85,84%
Arsimi i mesëm i ulët	65,9%	65,18%	66,05%	66,91%	67,56%	68,51%
Arsimi i mesëm i lartë	64,73%	65,04%	65,72%	66,18%	66,52%	67,1%

Përveç hendekut midis mësuesve meshkuj dhe mësueseve femra, më shqetësues është fakti se megjithëse gratë përbëjnë shumicën e të punësuarve në profesionin e mësimit, ato janë relativisht të nënpërfaqësuar në poste drejtuese. Kjo pabarazi gjinore është veçanërisht problematike kur vjen puna te përfaqësimi i grave në poste drejtuese në shkolla. Për të demonstruar këtë, jepet një shembull i shkollave të arsimit të detyruar (shkollat ku jepet arsimi fillor dhe arsimi i mesëm i ulët), ku gratë përbëjnë 75% të mësuesve, por vetëm 43% të drejtorëve të shkollave, ndërsa burrat përbëjnë 25% të mësuesve, por 58% të drejtorëve të shkollave.⁶⁹

Progres është bërë në përfaqësimin e grave në ministri ku organigrama e Ministrisë së Arsimit dhe Sportit ka 50% më shumë gra në 2020 se sa kishte në 2016. Që nga shtatori 2013, ministre e arsimit është një grua.

68. Burimi: UIS: Stat. (Instituti i UNESCO-s për Statistikat).
 69. Çobaj, T. 2015. “Marrëdhëniet gjinore në drejtimin e shkollave në Shqipëri”, Academic Journal of Interdisciplinary Studies; sikundër citohet në: UNESCO, Sector of Education policy, “Albania, Education policy review: Issues and recommendation”, August 2017,- në: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259245.locale=en>

5. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

5.1 KONKLUZIONE

Të dhënat e disponueshme tregojnë vetëm një pjesë të realitetit të pabarazive gjinore në sistemin e arsimit parauniversitar. Vazhdojnë të ekzistojnë ende hendeqe të mëdha në të dhëna për shkak të mungesës së të dhënave të ndara gjinore, studimeve dhe vlerësimeve më të fundit të programeve dhe kurrikulave, politikave dhe efekteve të tyre në aspektet e vëzhguara të arsimit.

Në lidhje me shkallët e pjesëmarrjes në arsimin parauniversitar, të dhënat e disponueshme tregojnë një lloj mospërputhje në faktin që kemi një pjesëmarrje dhe ndjekje më të ulët të shkollave nga vajzat në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar. Duke filluar nga arsimi parashkollor, përqindja e vajzave në RBR është 3.3% më e ulët se sa përqindja e pjesëmarrjes së djemve. Në arsimin fillor dhe arsimin e mesëm të ulët, përqindja e pjesëmarrjes së djemve në RBR është 99.9%, ndërkohë që përqindja e pjesëmarrjes së vajzave në RBR është 94.2%. Kështu në sistemin e arsimit fillor dhe të arsimit të mesëm të ulët, përqindja e pjesëmarrjes së vajzave në RBR është 5,7% më e ulët se e pjesëmarrjes së djemve. I njëjti hendek vihet re edhe në pjesëmarrjen në arsimin e mesëm të lartë, me një përqindje të vajzave 6,7% më të ulët se djemtë. Arsytet për këtë diferencë në pjesëmarrje duhet të eksploroehen më tej.

Në lidhje me rolin e arsimit në ofrimin e dijeve dhe aftësive të barabarta gjinore, zhdukja e stereotipave gjinore, gjetjet tregojnë vazhdimin e kurrikulave formale dhe të fshehta të cilat përforcojnë apo riprodhojnë rolet gjinore stereotipa në nivelin e arsimit fillor dhe të mesëm. Personeli mësimor nuk është gjithnjë i pajisur mirë me aftësi gjinore dhe shpesh nuk di si t'i trajtojë çështjet e barazisë gjinore. Shumë prej tyre vazhdojnë ende të demonstrojnë stereotipa të forta gjinore, si në vlerësimin e nxënësve. Megjithatë, shumë prej studimeve që kanë analizuar kurrikulat e arsimit dhe përmbajtjen e materialeve mësimore janë të vjetra dhe kanë nevojë për pikëpamje të reja.

Punësimi në sektorin e arsimit është shembulli i një prej sektorëve më të ndarë në tregun e punës në Shqipëri. Shumica e punëmarrësve janë gra, veçanërisht në nivelet më të ulëta të arsimit, ku burrat janë pothuaj plotësisht të papranishëm (në arsimin parashkollor 100% e mësuesve janë femra për të paktën gjashtë (6) vitet e fundit). Gratë janë shumica e mësuesve, por postet drejtuese janë të zëna kryesisht nga burrat. Kjo mund të shihet në faktin që në 2015, në arsimin fillor dhe të mesëm të ulët gratë përbëjnë 75% të mësuesve, por vetëm 43% të drejtorëve të shkollave, ndërkohë që burrat përbënin 25% të mësuesve, por 58% të drejtorëve të shkollave.

Progres është bërë në përfaqësimin e grave në nivel ministrial, ku organigrama e Ministrisë së Arsimit dhe Sportit ka 50% më shumë gra në 2020 se sa kishte në 2016.

Politikat kombëtare aktualisht nuk trajtojnë në mënyrë të mjaftueshme pabarazitë në kurrikula në çdo nivel të arsimit. Nuk janë hartuar raporte për të analizuar kurrikulën e re bazuar në kompetenca dhe në efektet e saj në barazinë gjinore. Barazia gjinore është trajtuar drejt në Strategjinë Kombëtare të Arsimit, dhe ndërkohë, arsimi parauniversitar pothuaj nuk ceket fare në Strategjinë Kombëtare të Barazisë Gjinore 2021-2030.

5.2 REKOMANDIME

Të dhënat e disponueshme të ndara sipas gjinisë nuk janë të plota. Rrjedhimisht, është e nevojshme të zhvillohen më tej të dhëna të disponueshme për aspekte dhe nivele të ndryshme të arsimit. Në lidhje me pjesëmarrjen në arsim, të ndarë sipas gjinisë, është e nevojshme jo vetëm të ketë të dhëna për numrin e përgjithshëm të fëmijëve të regjistruar në çdo nivel të arsimit dhe raportin e vajzave dhe djemve të regjistruar, sikundër ka aktualisht, por këto të dhëna duhet të pasurohen dhe të përfshijnë informacion për pjesëmarrjen në arsim krahasuar me numrin gjithsej të fëmijëve në moshë për të ndjekur atë nivel të arsimit. Për ta shtjelluar më tej, të dhënat duhet të përfshijnë krahasimin e të gjithë fëmijëve të regjistruar në një nivel të arsimit, me numrin gjithsej të fëmijëve në moshë për të ndjekur atë nivel arsimi dhe gjithashtu të ndahen këto të dhëna sipas gjinisë. Kjo do të bënte të mundur të kuptohet se sa fëmijë të tjerë, që duhet të jenë në atë nivel të arsimit, nuk janë regjistruar në shkolla dhe cila është përqindja e vajzave dhe djemve në këtë grup fëmijësh.

Gjithashtu të dhënat për fëmijët e grupeve të cënueshme janë jashtëzakonisht të kufizuara, kështu që do të ishte shumë me dobi nëse disa prej të dhënave do të mbledheshin përmes të dhënave të rregullta administrative, me qëllim për të analizuar situatën e fëmijëve të pakicave kombëtare, Romëve, fëmijëve nga zonat rurale, etj.

Në lidhje me mbledhjen e të dhënave, është me rëndësi të thuhet se ka të dhëna të pakta për punësimin në arsim të ndara sipas gjinisë dhe për përqindjen e posteve drejtuese në çdo nivel të arsimit të ndara sipas gjinisë (veçanërisht drejtorë dhe nëndrejtorë).

Meqenëse të dhënat e disponueshme tregojnë se ka një hendek gjinor në ndjekjen e shkollës në çdo nivel të arsimit, është me rëndësi kyçe të hetohen arsyet e këtij hendeku gjinor, dhe të dilet me mënyra për të ngushtuar këtë hendek, duke trajtuar arsyet që shpien në të.

Në lidhje me përmbajtjen e kurrikulës, do të ishte me shumë dobi të kryhej një analizë e re e përmbajtjes së kurrikulave dhe materialeve arsimore, përfshirë edukimin gjinor, duke qenë se shumë tekste shkollore të reja janë miratuar pas botimit të studimeve të mëparshme, dhe ndërkohë është miratuar një kurrikulum i ri mbështetur në kompetenca për arsimin parauniversitar.

Lënda e Qytetarisë, e përdorur në fillore, në arsimin e mesëm të ulët dhe në arsimin e mesëm të lartë, mund të përdoret si një mundësi për futjen e edukimit sistematik dhe rritjen e ndërgjegjësimit lidhur me barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore, me mbështetjen e materialeve të përshtatshme mësimore dhe të teksteve

shkollore. Është me rëndësi të futet monitorimi i rregullt dhe vlerësimi i njohurive dhe qëndrimeve të nxënësve lidhur me barazinë gjinore.

Megenëse tekstet shkollore në Shqipëri janë burimi kryesor i procesit të të nxënit, tekstet shkollore duhet të përfaqësojnë të dyja gjinitë në raport të drejtë jo vetëm në tekste, por edhe në ilustrime. Rrjedhimisht, është me rëndësi të kryhet një analizë e teksteve shkollore, si pjesë e kurrikulës së fshehtë, për të analizuar përfaqësimin e drejtë të vajzave dhe djemve, por edhe për të eliminuar çdo koncept stereotip gjinor për rolet dhe qëndrimet e burrave dhe të grave në të gjitha nivelet e arsimit.

Gjithashtu do të ishte me shumë përfitim të kryhej një analizë e kurrikulave të reja të arsimit parashkollor duke përfshirë materialet e të mësuarit të përdorura për avancimin e njohurive dhe qëndrimeve të fëmijëve në lidhje me barazinë gjinore. Metodatat e përdorura duhet të jenë në përputhje me moshën e tyre. Në këtë mënyrë, fëmijëve duhet t'u prezantohen disa profesione të ardhshme me mesazhin se mundësi të ndryshme janë njëlloj të përshtatshme dhe të disponueshme si për vajzat dhe për djemtë. Këtu, klasat e arsimit mund të shërbejnë si pika hyrëse të përshtatshme për temat e edukimit gjinor në klasë.

Rrjedhimisht për të kompensuar sa më lart, duhet të organizohen programe trajnuese për barazinë gjinore para dhe gjatë punës për stafin mësimdhënës dhe drejtues të institucioneve të arsimit parauniversitar. Aftësitë e barazisë gjinore duhet gjithashtu të jenë pjesë e kritereve të punës së stafit.

Procesi i shoqërizimit në shkolla mund të përfitojë shumë nga një qasje e ndjeshme ndaj gjinisë, ku mësuesit duhet të sigurojnë një frymë barazie në ndërveprimin midis vajzave dhe djemve jo vetëm në klasë, por edhe në organet vendimmarrëse të shkollës, si qeveria e nxënësve dhe aktivitetet jashtëshkollore.

Ndarja gjinore në arsim duhet të jetë përparësi, pjesë e politikave arsimore, e barazisë gjinore, edukimit të të rinjve dhe politikave të lidhura me punësimin. Promovimi i zanateve jo tradicionale për vajzat dhe djemtë duhet të jetë një nga aktivitetet e rregullta në shkolla, si pjesë e orientimit dhe këshillimit për karrierë.

Është me rëndësi të madhe të kuptohet se ndarja gjinore në tregun e punës duhet të trajtohet me masa të përshtatura me kujdes, për rritjen e punësimit të burrave në të gjitha nivelet e arsimit, veçanërisht në arsimin parashkollor dhe fillor dhe për fuqizimin e grave të punësuar në arsim për të ndërmarrë poste drejtuese. Rrjedhimisht përpjekjet e bëra në këtë drejtim duhet të përfshijnë elementë të ndjeshëm ndaj gjinisë në orientimet dhe këshillimet për karrierë.

6. REFERENCA

KONVENTA:

Bashkimi Evropian (2020): *Strategjia e Barazisë Gjinore 2020–2025 dhe Plani i Veprimit të Barazisë gjinore (GAP III) 2021–2025*

Bashkimi Evropian (2021): *Rezoluta e Këshillit për një Kuadër Strategjik për Bashkëpunimin Evropian në Arsim dhe Trajnim për Hapësirën Evropiane të Arsimit dhe më Tej (2021-2030).*

Këshilli i Evropës (1952): *Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore*

Këshilli i Evropës (1996): *Karta Sociale Evropiane*

Këshilli i Evropës (1992): *Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale apo të Pakicave*

Këshilli i Evropës (1995): *Konventa Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare*

Këshilli i Evropës (1952): *Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore, ndryshuar me Protokollin nr. 11 (1998)*

Këshilli i Evropës (2007): *Rekomandim për Përfshirjen Gjinore në Arsim*

Këshilli i Evropës (2012): *Rekomandim për Sigurimin e Arsimit Cilësor*

Këshilli i Evropës (2000): *Rekomandim për Arsimin e Fëmijëve Romë në Evropë*

Këshilli i Evropës (2009): *Rekomandim për Arsimin e Romëve dhe Udhëtarëve në Evropë*

Këshilli i Evropës (2010): *Rekomandim për Kartën e Këshillit të Evropës për Edukimin me Qytetari Demokratike dhe Edukimin e të Drejtave të Njeriut*

Këshilli i Evropës (2011): *Konventa për Parandalimin dhe Luftën kundër Dhunës ndaj Grave and Dhunës në Familje*

Këshilli i Evropës (2018): *Strategjia e Barazisë Gjinore 2018-2023*

Kombet e Bashkuara (1966): *Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore*

Kombet e Bashkuara (1989): *Konventa për të Drejtat e Fëmijëve*

Kombet e Bashkuara (1979): *Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave*

Kombet e Bashkuara (1948): *Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut*

Kombet e Bashkuara (1966): *Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor*

Kombet e Bashkuara (2006): *Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuar*

Kombet e Bashkuara (2015): *Agjenda 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm*

UN Women (1995): *Deklarata e Pekinit dhe Platforma për Veprim*

LIGJET:

Ligji nr. 8417, datë 21.10.1998, "Kushtetuta të Republikës së Shqipërisë", e ndryshuar

Ligji nr. 69/2012 "Për sistemin e arsimit parauniversitar", e ndryshuar

Ligji nr. 18/2017 "Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijëve"

Ligji nr. 75/2019 "Për të rinjtë"

Ligji nr. 9970, datë 24.07.2008 "Për barazinë gjinore në shoqëri"

Ligji nr. 9936, datë 26.06.2008 "Për administrimin e sistemit të buxhetit në Republikën e Shqipërisë", i ndryshuar

Ligji nr. 10221, datë 04.02.2010 "Për mbrojtjen nga diskriminimi", i ndryshuar

VKM nr. 621, datë 22.10.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Arsimit 2021-2026, dhe Planit të saj të Veprimit"

VKM nr. 400, datë 30.06.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Barazisë Gjinore 2021-2030, dhe Planit të saj të Veprimit"

VKM nr. 465, datë 18.07.2012 "Për përfshirjen e gjinisë në programin buxhetor afatmesëm"

VKM nr. 621, datë 22.10.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Arsimit 2021-2026 dhe Planit të Veprimit për zbatimin e saj"

VKM nr. 98, datë 27.02.2019, "Për krijimin, mënyrën e organizimit dhe funksionimit të Agjencisë së Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar"

VKM nr. 400, datë 30.06.2021 "Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Barazisë Gjinore 2021-2030, dhe Planin e saj të Veprimit"

VKM nr. 51, datë 26.01.2022 "Për miratimin e programit të reformës ekonomike 2022-2024"

Udhëzim i Përbashkët i Ministrisë të Financave dhe Ministrisë të Punës, Çështjeve Sociale dhe Mundësive të Barabarta nr. 21, datë 21.06.2013, "Për përcaktimin e procedurës për përfshirjen gjinore në programin buxhetor afatmesëm"

Ministria e Arsimit dhe Sportit, "Kudri kurrikular i arsimit parauniversitar në Republikën e Shqipërisë", 2014,- në:

<https://ascap.edu.al/wp-content/uploads/2017/03/Korniza-Kurrikulare.pdf>

Instituti për Zhvillimin e Arsimit, "Kudri kurrikular i arsimit parashkollor", 2016,- në: <https://ascap.edu.al/wp-content/uploads/2018/03/Korniza-Kurrikulare-e-arsimit-parashkollorit-IZHA-Dhjetor-2016.pdf>

STUDIME DHE RAPORTE:

Komisioni Evropian, Shqipëri 2021 Raport, botuar më 19 tetor 2021,- në:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/Shqipëri-report-2021_en

OECD, 2019. PISA 2018 Rezultatet (Volume I): What students know and can do (*Çfarë dinë nxënësit dhe çfarë mund të bëjnë*), Paris,- në: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>

OECD, 2020. Komente për Vlerësimin e Arsimit (Reviews of Evaluation and Assessment in Education) Albania.- në: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/7f73878b-en/index.html?itemId=/content/component/7f73878b-en>

CEDAW, "Raporti i pestë periodik paraqitur nga Shqipëria sipas nenit 18 të Konventës, që duhej dorëzuar në 2020", 20 janar 2021, - në:
<https://www.ecoi.net/en/docuburrat/2046178.html>

UNESCO, Politika në sektorin e arsimit, "Shqipëria, Shqyrtimi i politikës arsimore dhe rekomandim (Education policy review: Issues and recommendation)", gusht 2017,- në:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259245.locale=en>

UNESCO (2002) Education for All: Is the World on Track, EFA Global Monitoring Report, Paris: UNESCO,- në: <https://en.unesco.org/gem-report/report-arsimi-all-efa>

INSTAT, "Indeksi i barazisë gjinore në Republikën e Shqipërisë 2020", Tiranë, janar 2020,- në: http://www.instat.gov.al/media/6657/gjinia_equality_index_for_the_republic_of_Shqipëri_2020_alb.pdf

INSTAT, 2021. Gra and Burra në Shqipëri 2021, Tiranë, Shqipëri,- në:
<http://www.instat.gov.al/media/8713/burra-dhe-gra.pdf>

INSTAT, "Indeksi i barazisë gjinore në Republikën e Shqipërisë 2020", Tiranë, janar 2020,- në: http://www.instat.gov.al/media/6661/gjinia_equality_index_for_the_republic_of_Shqipëri_2020.pdf

INSTAT, Statistika e regjistrimeve në shkolla, 2020-2021, Tiranë, Shqipëri,- në: <http://www.instat.gov.al/media/8187/press-release-enrollburrats-statistics-2020-21eng.pdf>

INSTAT, Statistikat e diplomimeve, 2018-2019, Tiranë, Shqipëri,- në:
<http://www.instat.gov.al/media/6957/diplomimet.pdf>

INSTAT, Statistikat e diplomimeve, 2019-2020, Tiranë, Shqipëri,- në: http://www.instat.gov.al/media/8334/statistika-te-diplomimeve_2019-20_juna-formatim.pdf

Dode E.: *Analiza e procesit të integritetit të edukimit gjinor në sistemin e arsimit. Vlerësimi i nevojave të veçanta arsimore për vajza dhe djem,- /Disertacion doktorate/ viti?*

Çobaj, T.: 2015. *Marrëdhëniet gjinore të drejtuesve të shkollave në Shqipëri*, Academic Journal of Interdisciplinary Studies

BURIME NË INTERNET:

European Union Human Rights Review Panel,- në: [7 \(hrrp.eu\)](http://hrrp.eu)

The UNESCO Institute for Statistics (UIS),- në: <http://data.uis.unesco.org/#>

Instituti i Statistikave në Republikën e Shqipërisë,- në: <http://www.instat.gov.al/>

Top Channel, “Të papunët/35% me arsim profesional, 10% me gjimnaz”, 2021,- në: <https://top-channel.tv/2021/12/29/te-papunet-35-me-arsim-profesional-10-me-gjimnaz/>

Këshilli i Evropës është organizata kryesore e kontinentit për të drejtat e njeriut. Në të bëjnë pjesë 46 shtete anëtare, duke përfshirë të gjitha shtetet anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjithë shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, dokument i cili është hartuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Gjykata Evropiane mbikëqyr zbatimin e Konventës nga shtetet anëtare.

www.coe.int

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE